

VIENUOLIJOS LIETUVOJE

IX-XV amžiai

Visuose krikščioniškuose kraštuose vienuolijos yra suvaidinusios dideli vaidmenį ir istorijos gyvenimo t km je yra spaudusios galias žymes. Tokias reikšmingas žymes vienuolijos yra palikusios ir Lietuvoje. Lietuvoje amžiai b gyje savo vienuolynus ar bent ryšius su lietuvi kiltimis tur jo šios vienuolijos : augustininjonai, šv. Augustino atgailos kanauninkai, bazilijonai, benediktinai, bonifratrai, cistersai, domininkonai, j zuitai, kamalduliai, karmelitai, kanauninkai regularai, kart zai, komunistai (Pinske), pranciškonai — visos keturios šakos : (konventualai, observantai, reformatai ir kapucinai), misijonieriai — vincentie iai, paulinai, pijoriai, rezurekcionistai, rokitai, salezie iai, teatinai ir trinitoriai. Nuo vyrišk j neatsiliko ir moteriškos vienuolijos. Lietuvoje veik šios moter vienuolijos: seser bazilijoni , benediktini , bernardinai , brigitie i , domininkoni , gailėsting j , karmeli i , kazimierie i , kotrinie i , Marijos aplankymo, Nekalto Prasad jimo, marijavi i (*Mariae vitae*), pranciškoni , vizitie i , vincentie i — šaritk , širdie i ir šv. Kryžiaus. Jei prid tume dar vokie i ordin , tai istorin je Lietuvoje yra veik 27 vyr ir 17 moter vienuolij , nekalbant jau apie slaptas moter kongregacijas, kuri visai ia nesumin jau.

Daugelis ia sumin t vienuolij tur jo po kelias dešimtis vienuolyn su keliais šimtais vienuoli , o kelios tik po vien su keliolika ar keliom dešimtim vienuoli . Vienos j buvo daugiau reikšmingos, kitos mažiau. Daugelis j tur jo pradžios, amat , nam ruošos, žem s kio ar net aukštesni sias mokyklas, pavyzdžiui, Vilniaus Akademij , laboratorijas, observatorijas, botanikos sodus, šiltadaržius, pavyzdingus kius, bibliotekas, gražius vienuolynus ir bažny ias, kur buvo sutelkta daug verting mokslo veikal ir meno k rini . Tur jo garsi rašytoj , poet , mokslinink , dailinink ir švento gyvenimo vienuoli , kuri garsas yra pasiek s net kitus kraštus.

Pradžioje man buvo pasi lyta daug platesn tema, b tent: *Vienuolij reikšm Lietuvoje*. J nagrin jant b t reik j sintez n sutraukti vis vienuolij istorij , iškeliant j reikšmingesnius

darbus nuo pradžios iki m s dien . To nebuvo manoma padaryti trumpame pranešime, d l to pasirinkau trumpesn laikotarp ir savo tem pavadinau Vienuolijos Lietuvoje IX-XV amžiuje, ir tai daugiausia joje nagrin ju tik vienuoli veiki Lietuvos krikš-ioninimo darbe, visai neliesdamas j vidinio gyvenimo bei našo lietuvi kult r .

Šiai temai gvildenti pagrindiniai šaltiniai yra vairios kronikos, patalpintos *Scriptores rerum Prussicarum*, *Scriptores rerum Livonicarum*, *Scriptores rerum Polonicarum* ir *Monumenta Poloniae Historica* rinkiniuose. Kiti oficial s dokumentai surinkti ir patalpinti specifiniuose ir bendruose rinkiniuose : *Bullarium Fratrum Praedicatorum*, *Bullarium Fratrum Minorum*, bei Theiner, Bunge, Seraphim, Pta nik ir Lemmens leidiniuose. Literat ros šiuo klausimu beveik visai neturime. Lenkiškai ir vokiškai apie atskiras vienuolijas yra raš šie autoriai : Lemmens, Kantak, Bogdalski, Wolynek, Bar cz ir kiti. Lietuviškai š t galim rasti Valan iaus, Ivinskio, Šapokos, Jakšto ir kit studijose, kur tik praeinamai palie iami vienuoliai.

1. Pirmieji vienuoli susitikimai su lietuviais

Lietuvos christianizacijos darbe daugiausia pastang ir r - pes io yra d j vairi vienuolij vienuoliai. Pats lietuvi ir jiems gimining kil i vardas dažniau istoriniuose šaltiniuose atsiranda tik vienuoliams susitikus su lietuvi kiltimis. J gi vis lankymosi tikslas lietuvi gyvenamose srityse buvo noras pagonis patraukti krikš ionyb .

Prieš vienuoli sik rim Lietuvoje, jie steig savo misijas kaimyniniuose kraštuose ir iš j tiesioginiai ar netiesioginiai prad jo veikti Lietuvoje. Tokia pad tis t s si nuo 831 iki 1387 m., d l to ia reikia kalb ti apie vienuolius kaimyniniuose kraštuose.

1. Bandymai atversti kuršius, pr sus ir jotvingius. — Pirmieji kurši , pr s ir jotvingi misininkai buvo benediktinai. Yra tvirtinama, kad Danijos ir Švedijos apaštalas, šv. Ansgaras (801-865), benediktinas, popiežiaus Grigaliaus IV 831 m. paskirtas Hamburgo ir Bremeno arkivyskupu ir šiaur s krašt vikaru, buvo atvyk s Kurš ir jame skelb s Kristaus moksl ¹. Nežinia, kuo remiantis *Lietuvi Enciklopedijoje* tiesiog sakoma, kad jis Kurš k r s Pilteno vyskupij ^{1 2}.

¹ Rimbert as, *Vita S. Anscarii*, 1864 et 1884 (*Script. rer. Suecicarum*, II).

² *Lietuvi Enciklopedija*, I (1953), 195 psl.

V liau, X amžiaus gale, Pragos arkivyskupas Adalbertas-Vaitiekus su benediktin ordinu broliais atvyko krikštyti Priegliaus up s žiotyse gyvenan i pr s . Pr suose misij darbas jiems nesisek , grei iausia d l to, kad jie nemok jo kalbos ir nepažinojo krašto papro i . Nегana to, jie buvo apsistoj šventame miške, kur joks svetimšalis negal jo žengti. Tai patyr , pr sai užpuol Adalbert ir du jo palydovu 997 m. balandžio 23 d. ir nužud . Apie tai patyr s moz r kunigaikštis Boleslovas išpirko kankini k nus, o Bažny ia Adalbert paskelb šventuoju ³.

Adalbertui žuvus, misijoms jotvingi krašt 1008 m. su 18 reformuot benediktinu-kamaldul išvyko Bonifacas-Bruno. Misij darbe, deja, ir ši ekspedicija netur jo pasisekimo. Pagaliau, ir Bonifacas-Bruno, kaip ir Adalbertas, su visais misininkais 1009 m. vasario 14 d. netoli Pr sijos sienos buvo jotvingi užpultas ir nužudytas ⁴. Tada kankini k nus v l išpirko Moz r kunigaikštis Boleslovas, o Bažny ia Bonifac -Bruno paskelb šventuoju⁵.

2. Augustinijonai ir cistersai Livonijos misijose. — Antroje XII amž. pus je vokie i pirkliai Dauguvos upe prad jo rytus gabenti savo prekes. Tada jie Dauguvos krantuose k r pastovi sto i ir miesteli . Su pirkliais atvykdavo ia ir vienas kitas kunigas vienuolis ir, aptarnaudamas vokie ius, band krikštyti livius ir latvius. Tie vienuoliai buvo augustinijonai ir cistersai. Pirmas toks žinomas misininkas buvo Mainhardas, augustin onas, atvyk s iš Segebergo, Holsteine, vienuolyno. ia jam pavyko susiartinti su vietiniais gyventojais ir 1184 m., pakrikštijus nemaža lybi , Ikškil je pastatyti bažny i ⁶. Kai 1185 m. lietuviai užpuol Livonij ir daug lybi išsivar nelaisv n, tai Mainhardas j apgynimui pastat Ikškil s ir Holom s pilis. Už tai j 1186 m. Bremeno arkivyskupas pakonsekravo Livonijos vyskupu. Misij darbe jis naudojosi augustinijon ir kit kunig pagalba. Didesnio pasisekimo jis netur jo, nes lybiai, aplinkybi ver iami, priimdavo krikšt , o paskui v l atkrisdavo pagonyb n. Vien kart jis net nor jo apleisti Livonij , bet lybi prašomas ir popiežiaus patartas, pasiliko ir ia besidarbuodamas 1196 m. mir ⁷.

³ H. G. Voiger, *Adalbert von Prag*, Westland-Berlin, 1898.

⁴ W. Meysztowicz, *Szkice o wi tym Brunie-Bonifacym*, žr. *Sacrum Polonia Millennium*, V t., 495 ir sek. psi.

⁶ *Annales Quedlinburgenses*, žr. *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores*, III t., Hannoveris, 1839, 80 psl. ; Karkowski, *w. Bruno Kwerfurtu*, Poznan , 1819.

⁶ *Henrici Chronicon Livoniae*, Hannover, 1955, 2 nr. et in nota 9. Ykescola, Uxk l, Ikškil 25 kilometrai nuo Rygos einant Dauguvos aukštup .

⁷ *Henrici Chronicon Livoniae*, 7 ir sek. psl. L. Ar busow. *Meinhard*

Misij darbe Mainhardas tur jo veikl pagelbinink cisters vienuol Teodorik , kuris darbavosi tarp lybi Toreidoje (1191-1219). Pradžioje Teodorikas tur jo labai sunki dien . Kart pagonys d l potvynio nelaimi nor jo j net savo dievams paaukoti, bet, met burt , rado j nekaltu ir paleido. Pad jo jam ir gydymo dovana, nes pagyd s du vyru ir vien moter sigijo pagoni pasi-tik jim ir jie, jo raginami, prad jo krikštytis. Kai jau abu su Mainhardu buvo pakrikštij daugel pagoni , tai jiedu nutar atsiklausti Romos, k toliau turi daryti. Tada Teodorikas nuvyko pas popieži Celestin III (1191-1198), kuris liep neapleisti tiki-ni j ir pirm kart suteik atlaidus vykstantiems ginti ir platinti krikš ioni tik jimo Livonijoje ⁸. Gr ž s iš Romos, jis v l su kitais cistersais ir augustin onais darbavosi Livonijoje.

Mainhardui mirus, Ikškil s vyskupu Livonijoje buvo paskirtas Luccumo cisters abatas Bartoldas, kuris, tik Bremeno arkivyskupui prašant, sutiko b ti pagoni ganytoju ir, atvyk s Ikškil , tik josi dovanomis patraukti pagonis, bet viskas veltui. Tada, matyda-mas sau, kunigams ir tikintiesiems ruošiam praž t , sugr žo Saksonij ir iš ten apie Livonijos pad t praneš popiežiui. Tai patyr s, popiežius leido rinkti kariuomen ir, einantiems kryžiaus kar Livonijoje, v l suteik atlaidus. Taip jis Vokietijoje surink s kariuomen su cistersais, augustinijonais ir pasaulieiais kunigais 1198 m. atvyko Ryg , bet kovos s myšyje tais paiais metais liepos 24 d. žuvo ⁹.

Treiuoju Livonijos vyskupu buvo Albertas iš Bux-Hoeven-deno, Bremeno kanauninkas (1198-1229) ^{10 11}. Jis taip pat tur jo kovoti su pagonimis gindamas pilis ir bažnyias. Neži rint to, jis buvo laimingesnis už pirmuosius ganytojus, nes krikš ioni valdov ir kalavijuo i ordino pagelba jis apgyn bažnyias ir pilis ir užkariavo lybius, latvius ir estus¹¹. Pagaliau, jis pastat Rygos miest ir daugel kit miest ir pili . Tada jis, jau be didesnio pavojaus, gal jo krikštyti pagonis¹².

Pats neb damas vienuoliu, naudojosi vienuoli pagelba. Jau min t j cisters Teodorik 1200 m. ir jis, kaip anks iau Mainhar-das, siunt Rom su prašymu, kad popiežius ragint krikš ionis

Bischof der Liven, 1186-1196, žr. *Baltische Monatshefte*, 1939, I, 3-6 psl. ; *Lietuvi Enciklopedija*, XVIII (1959), 142 psl.

⁸ *Henrici Chronicon Livoniae*, 4 ir sek. psl.

⁹ Ten pat, 8-11 psl.; *Lietuvi Enciklopedija*, II (1954), 437 ir sek.

psl. ; K. Eubel *Hierarchia Catholica* I t., Miinsteris, 1918, 420 in sek. psl.

¹⁰ *Henrici Chronicon Livoniae*, 12 psl. ; C. Eubel , *Hierarchia Catholica*, I t., 420 psl.

¹¹ C. Eubel , *Hierarchia Catholica*, I t., 420 psl.

¹² *Henrici Chronicon Livoniae*, 12 psl. *et passim*.

kryžiaus kar Livonijoje¹³. To paties Teodoriko padedamas, (1202-1204) jis k r ir karišk kalavijuo i vienuolij , kuri vadinosi *Ordo Fratrum Militiae Christi*¹⁴. Negana to, b damas Romoje, Teodorikas iš Inocento III išpraš bul , kuria popiežius 1200 m. balandžio m nes cisters ordino abatams ir vienuoliams sak vykti Livonijos misijas, jei juos Rygos vyskupas pakviestu¹⁵. Reikia manyti, kad šis popiežiaus sakymas tur jo takos, ir bent keliolika cisters atvyko Livonij . Taip ver ia manyti sekan i met vykiai, nes vyskupas Albertas 1202 m. Dauguvos žio i saloje, Daugargryvoje, pastat cisters vienuolyn ir jo abatu pakonsekravo pat Teodorik ¹⁶. Pati abatija, tarsi pilis strategin je vietoje pastatyta, atvykstantiems Livonijos kryžiaus karus riteriams buvo pirmoji sustojimo vieta. ia ir 1205 m. Rygos vyskupas, parsigaben s iš Vokietijos daug piligrim , tar si, kas toliau darytina ¹⁷.

Atsitikdavo, kad vyskupas Albertas net su kariuomene si s-davo abat Teodorik krikštyti pagoni . Antai, 1208 m. jis j ir augustinijon prepozit Engelbert pasiunt su kariuomene s li krašt . S li pilis buvo paimta ir jos bokšte iškelta Marijos v liava. Nugal j pagonis, abu cisters ir augustinijon viršinin-kai su kitais kunigais mok juos tik jimo ties ir krikštijo. Paskui šv stu vandeniū pašlakst pil , patenkinti s li atsivertimu, gr žo Ryg ¹⁸. Pagaliau Teodorikas, popiežiui leidžiant, 1211 m. buvo pakonsekruotas Estijos vyskupu¹⁹, o jo vieton Daugavgyvos (Duna-

¹³ « Episcopus autem sciens Lyvonum maliciam et videns se sine auxilio peregrinorum in gente illa non posse proficere fratrem Theudoricum de Thoreida prò litteris expeditionis Romam mittit. Qui negotium sibi eommissum sanctissimo pape Innoentio revelans litteras ab eo prenomintas et benigne porrectas optinuit » (*Henrici Chronicon Livoniae*, 14 psl.).

¹⁴ « Eodem tempore previdens idem frater Theudoricus perfidiam Lyvonum et multitudini paganorum non posse resistere metuens, et ideo ad multiplicandum numerum fidelium et ad conservandam in gentibus ecclesiam fratres quosdam militiae Christi instituit, quibus dominus papa Innocentius regulam Templariorum commisit et signum in veste ferendum dedit, scilicet gladium et crucem, et sub obedientia sui episcopi esse mandavit », (*Henrici Chronicon Livoniae*, 18 psl.).

¹⁵ A. Theiner, *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia*, I t., Romae 1863 ; A. Pottthast, *Regesta Pontificum Romanorum*, I t., Berlynas, 1874, 96 psl., 1026 nr.

¹⁶ « Clastrum quoque Cysteriensium monachorum in ore Dune construxit, quod clastrum Dunemunde vel Montem sancti Nicolai appellavit. Cui cenobio cooperatorem suum in evangelio, fratrem Theudoricum de Thoreida abbatem consecravit », (*Henrici Chronicon Livoniae*, 17 psl., 3 nr.).

¹⁷ Ten pat, 29 psl., 7 nr.

¹⁸ Ten pat, 53 psl., 6 ir sek. nr.

¹⁹ Ten pat, 92 psl., 4 nr. ; K. Eubel , *Hierarchia Catholica*, I t., 472 psl.

münd s) abatu paskirtas Bernardas iš Lippijos²⁰. R pindamasis est atsivertimu, Teodorikas Sakalos pil pasiunt kun. Salamon, bet j kartu, su vert jais 1212 m. pagony s nužud²¹. Tuo pa iu metu, Livonijos misijose besidarbuodami, žuvo ir du cistersai Fridrikas ir Segehardas²².

Teodorikas su Rygos vyskupu Albertu dalyvavo ir Laterano susirinkime (1215), kur susirinkimo t vams išd st sunki Livonijos tikin i j pad t. J balsas neliko be pasekmi, nes baigiantis susirinkimui popiežius leido jiems sakyti pamokslus ir rinkti riterius kovai su pagonimis ir vykstantiems Livonij v l suteikt atlaisdus. Gr ž s iš Romos, vyskupas Teodorikas gražiai darbavosi tarp est, bet 1219 m. buvo atsimet li nužudytas. Žuvus ilgame iui Livonijos ir Estijos misininkui cistersui, toliau jo darb t s kiti jo ordino vienuoliai²³.

Vyskupas Albertas naudojosi ir augustinijon pagelba. Du augustinijonai Engelbertas ir Alebrandas buvo paties vyskupo broliai. Augustinijonams jau pirmasis vyskupas Mainhardas buvo k r s vienuolyn prie Ikškil s parapijos, o Albertas 1201 m. j perk l Ryg, pavesdamas j su katedra ir visa Livonija Dievo Motinos garbei²⁴. Šis Rygos augustinijon vienuolynas buvo labai reikšmingas, nes, popiežiui leidžiant, min tasis Teodorikas 1202 m., gr ždamas iš Romos, ia parsived Engelbert, Alabrand ir kitus augustinijonus, kurie paskui s kmingai darbavosi Livonijos misijose²⁵. Apie Engelbert žinome, kad jis, jau tap s šv. Marijos augustinijon vienuolyno prepozitu, 1206 m. pri m Danijos arkivyskup Andriej ir vyskup Mikaloj atvykusius Ryg po Eželio

²⁰ Henrici Chronicon Livoniae, 92 psl., 4 nr.

²¹ Ten pat, 99 psl., 9 nr.

²² Ten pat, 121 psl., 8 nr.; 157 psl., 4 nr.

²³ Ten pat, 127 ir sek. psl., 5 nr.; 132 psl., 7 nr.; 155 psl., 2 nr.

²⁴ « Post cuius discessu frater eius Engelbertus ... Cuius vitam et ordinem approbantes non longo transacto tempore fratres de eonventu beate Virginis Marie in Riga ipsam in prepositum eligunt, quia ex eodem ordine de cenobio Sigebergensi bone memorie Maynardus, primus Lyvonum episcopus, est electus, qui eos sibi conformare volens conventum ipsorum in parochia Ykescola primus instituerat. Quem tamen conventum regularium et episcopalem sedem postea Albertus episcopus de Ykescola in Rigam tertio suae consecrationis anno (1201) transtulit et cathedram episcopalem cum tota Lyvoniam beatissime Dei genitricis Mariae honori deputavit ». *Henrici Chronicon Livoniae*, 17 psl., 3 nr.

²⁵ « Post cuius discessum frater eius Engelbertus, homo religiosus, de Novo Monasterio vocatus Rigam cum primis venit civibus et eo cooperante, qui dat verbum ewangelizantibus, Christi nomen dilatate cepit in gentibus cum fratre Theodorico de Thoreida et Alabrando et ceteris fratribus in Lyvoniam sub religione viventibus ». *Henrici Chronicon Livoniae*, 17 psl., 2 nr.

salos pagoni krikšto. Tais paiais metais jis išsiunt augustinijonus su kitais kunigais krikštyti lybi, toredie i, vend ir induranti, kurie ten nuvyk daug pagoni pakrikštijo ir kelias parapijas k r ²⁶. Augustinijonai misijas t s ir toliau. Antai, 1208 m. augustinijonas Alebrandas pakrikštijo Jumeros pagonis ²⁷. Kitas augustinijonas iš Segebergo vienuolyno, taip pat Rygos vyskupo Alberto brolis Rotomaras Hermanas 1219 ar 1224 m. tapo Dorpato vyskupu²⁸. Atrodo, kad ir augustinijonai Livonijoje yra tur j kankini ²⁹.

3. *Cisters misijos Pr sijoje*. — Dar XII amžiaus gale pr s atsivertimu m r pintis cisters ordino vienuoliai, kurie tarp Oderio ir Vyslos upi jau buvo k r Vagrovico (1143), Doberano (1171), Kolbatzo (1175) ir Olivos (1186) abatijas³⁰. Ši abatij vienuoliai prad jo dirbti misij darb Pr suose. Žinoma, kad pirmaisiais XIII amž. metais Lekene (Lehnin 1183) abatas ³¹ lank si Pr suose, kad išvaduot nelaisv n paimtus savo brolius. Krašto valdovas j maloniai pri m, paleido brolius ir parod Adalberto kap ³². Tuo susižav j s, abatas suman imtis misij darbo ir papraš pagelbinink. Popiežius Inocentas III 1206 m. spalio 26 d. suteik jam pla ias teises ir leido misij darbui pasiimti cisters ir kit kunig ³³. Cisters pastangos neliko be vaisi, nes tas pats popiežius 1210 m. rugs jo 4 d. Gniezno arkivyskupui raš, kad jo leidimu Pr sijoje besidarbuoj cistersai Kristijonas, Pilypas ir kiti, kaip jie jam atvyk praneš, tur jo pasisekimo. Popiežius ragina arkivyskup pad ti misininkams ir sako apr pinti neofitus sakramentais, iki ten bus kurta vyskupija ³⁴.

Taip jiems Pr sijoje ir Pamaryje besidarbuojant, atsirado kli i iš cisters viršinink pus s, kurie misininkus prad jo laikyti beprasmiais klajokliais ir m juos varžyti. Tai patyr s, Ino-

²⁶ Ten pat, 43 ir sek. psl., 13 nr.

²⁷ Ten pat, 55 psl., 7 nr.

²⁸ Ten pat, 28 psl., 5 nr. ir 5 išnaša; K. Eubel, *Hierarchia Catholica*, I t., 472 psl. ir 1 išnaša.

²⁹ *Henrici Chronicon Livoniae*, 23 psl., 6 nr.; 37 psl., 8 nr.

³⁰ Colombo Spahr, *Cistercensi*, žr. *Enciclopedia Cattolica*, III (1949), 1740 skiltis, žem lapis.

³¹ Ten pat.

³² Parod tik viet, kur pradžioje buvo palaidotas Adalbertas. Jo k nas netrukus po mirties buvo pargabentas ir Gniezno katedroje palaidotas. Philippi, *Preussisches Urkundenbuch*, I t., Aalen, 1961, 1 s s. 2-3 psl., 4 nr. ir 1 išnaša.

³³ Ten pat.

³⁴ Ten pat, psl. 4, 5 nr.; Pott hast, *Regesta Pontificum Romanorum*, I t., 351 psl., nr. 4074.

centas III 1212 m. rugpi io 10 d. paraš generalinei cisters kapitulai, sakydamas nevalginti pavyzdging misinink ir kitus, norin ius išvykti misijas, leisti³⁵. Kapitula 1213 m. š reikal sutvarkyti paved Morimondo abatui taip, kad popiežius b t patenkintas ir ordino drausm nenukent tu³⁶.

Nor damas Bažny ios hierarchams parodyti savo darbo vaisius, Kristijonas 1215 m. Laterano susirinkim nusivež ir Romoje pakrikštijo du Pr s kunigaikš iu. Ta proga popiežius paskyr j Pr sijos vyskupu, o du naujai apsikrikštij pr sai Paulius Survabuno ir Pilypas Varpoda apdovanojo vyskup žem mis³⁷. Be to, popiežius paragino Kališo kunigaikšt Vladislav , kad jis apr - pint vyskup ir jo brolius. Tada kunigaikštis 1216-1217 pado- vanojo ekovo vil ³⁸, kuri laikoma pirm ja Kristijono reziden- cija ³⁹.

Neilgai Kristijonas ir cistersai tesidžiaug savo darbo vaisiais. Vos jam gr žus iš Romos, pr sai užpuol j misijas ir sunaikino kurt krikš ioni bendruomen . Tai tur jo vykti 1216 m. gale, nes popiežius Honorijus III 1217 m. kovo 3 d. Kristijonui leidžia krikš ioni pagalba ginti neofitus ir, einantiems kovoti su pago- nimis, suteikia Jeruzal s piligrim atlaidus⁴⁰. Pr sijos krikš ion- nims ginti tas pats popiežius 1218 m. balandžio 16 d. Gniezno arki- vyskupui liepia panaudoti net tuos riterius, kurie yra pasizad j ginti Šv. Žem ⁴¹.

Kovoje su pagonimis, Honorijus III stipriai r m Kristijono pastangas : 1218 m. geguž s 5 d. jis jam leido Pr sijos misijoms rinkti aukas⁴², Lenkijos ir Pamario tikin uosius, negalin ius vykti Šv. Žem , ragino ginti krikš ionis Pr sijoje ⁴³. T pat sak ir Mainzo tikintiesiems⁴⁴. Riteriai buvo atleisti nuo žad vykti

³⁵ Phil ippi, *Preussisches Urkundenbuch*, I t., 1 s s., 5-6 psl., 6 nr. ; Potthast, *Regesta Pontificum Romanorum*, I t., 395 psl., 4573 nr.

³⁶ Phil ippi, *Preussisches Urkundenbuch*, I t., 1 s s., 6 psl., 8 nr.

³⁷ A. Šapoka, *Lietuvos istorija*, Fellbach 1950, 43 ; Phil ippi, *Preussisches Urkundenbuch*, 7 psl., 9-10 nr.

³⁸ Phil ippi, *Preussisches Urkundenbuch*, I t., 1 s s., 8-9 psl., 12 nr. ; 10 psl., 14 nr.

³⁹ H. Schmauch, *Christian von Preussen*, žr. *Lexikon für Theologie und Kirche*, II, (1958), 1123-1124 skilt.

⁴⁰ Phil ippi, *Preussisches Urkundenbuch*, I t., 1 s s., 11 psl., 15 nr. ; Potthast, *Regesta Pontificum Romanorum*, 482 psl., 5481 nr.

⁴¹ Phil ippi, *Preussisches Urkundenbuch*, I t., 1 s s., 11-12 psl., 16 nr.

⁴² Ten pat, I t., 1 s s., 13 psl., 17 nr. ; 16 psl., 22 nr.

⁴³ Ten pat, I t., 1 s s., 14-15 psl., 21 nr. ; A. Theiner, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia*, I t., Roma 1860, 4 psl., 10 nr.

⁴⁴ Phil ippi, *Preussisches Urkundenbuch*, I t., 1 s s., 15-16 psl., 21 nr.

Šv. Žem , jei pasižad jo ginti Pr sijos krikš ionis. Šios r šies rašt — cisters misijoms paremti — jis buvo dav s ir daugiau⁴⁵.

Iš antros pus s, cistersai nuoširdžiai dirbo misij darb . Jie informavo popieži apie blogus pr s papro ius, kad jie žudydavo mažas mergaites, kad savo dukteris pardavin davo vyrams, kad gyveno daugpatyst je. Popiežius, apie tai patyr s, sp jo neofitus, kad taip nesielgtu⁴⁶. Jie r pinosi ir krašto gerove, atpirkin jo t v žudomas mergaites, steig mokyklas ir k l krašto kult r ⁴⁷. Jie r pinosi, kad neofitai neb t krikš ioni valdov skriaudžiami ⁴⁸, kad kryžiaus karus atvykusieji nepl št krašto⁴⁹, kad tikintieji pakankamai tur t kunig , vyskup ir bažny i ⁵⁰.

Kai vyskupas Kristijonas, po krikš ioni bendruomen s sunaikinimo, neteko dovanot žemi Pr s krašte, tai popiežius leido jam j sigyti kitose vyskupijose, atleisdamas j nuo dešimtin s mokes iu⁵¹ ir ragino krikš ioniit valdovus apr pinti vyskup , Tada Moz r kunigaikštis Konradas jam padovanojo Kulmo srit ⁵², kur vyskupas jau pastoviai sik r .

4. Vokie i ordino sik rimas balt kraštuose. — Kadangi pr sai ir toliau užpuldin jo misij stotis, Kulm ir pa i Moz rij , tai vyskupas Kristijonas ir Moz r kunigaikštis Konradas, Livonijos vyskup pavyzdžiu, k r vyskupui priklausant militarin ordin , kur jiedu 1228 m. gausiai žem mis apdovanojo ir kuris nuo savo gyvenamosios vietos gavo Dobryn s ordino vard ⁵³. Jo uždavinys buvo ginti vyskup ir tikin iuosius nuo pr s užpuldin jim . Tiesa, anot S. Sužied lio, kad Kristus sudraud Petr , nor jus j ginti kalaviju Alyv darže, ir taip pat tiesa, kad Kristaus mokslo pri mimas yra laisvos valios veiksmas ⁵⁴, bet ano meto tikintieji ir teologai man , jog nuo netikin i j užpuolim ne tik

⁴⁵ A. Theiner , *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I t., 6 psl., 14 nr. ; 12-13 psl., 26 nr. ; 13 psl., 27 nr.

⁴⁶ Phil ippi , *Preussisches Urkundenbuch*, I t., 1 s s., 9 psl., 13 nr. ; 20-21 psl., 29 nr. ; Pott hast , *Regesta Pontificum Romanorum*, I t., 509 psl., 5792 nr.

⁴⁷ Phil ippi , *Preussisches Urkundenbuch*, I t., 1 s s., 20 psl., 29 nr.

⁴⁸ Ten pat, 6 psl., 7 nr.

⁴⁹ Ten pat, 22 psl., 31 nr.

⁵⁰ Ten pat, 13 psl., 18 nr. ; 14 psl., 19 nr.

⁵¹ Ten pat, 19 psl., 27 nr.

⁵² Ten pat, 22 psl., 32 nr. ; 27 psl., 41 nr.

⁵³ Ten pat, 48-49 psl., 66 nr. ; 49-50 psl., 67 nr. ; 50-51 psl., 68 nr. ; 51 psl., 69 nr. ; 51-52 psl., 70 nr.

⁵⁴ *Kryžius ir kalavijas*, žr. *Šv. Pranciškaus Varpelis*, 1957, 196 psl., 7 nr.

reik jo gintis, bet ir juos pavergti, žinoma, ne tam, kad juos prievarta pakrikštyt, bet kad lengviau galėt atversti⁵⁵.

Prasijęs pašonėje kurtas Dobryns ordinas buvo persilpnas ir prastai veikti jis nebeisteng, dėl to Kristijonas ir Konradas sumanė parsikviesti iš Šv. Žemės mahometon išstumt vokiečių ordiną. Ordino vadovybė, gavusi pakvietimą, jį mielai priėmė. Dar 1230 m. kunigaikštis Konradas pirmuosius jo riterius kurdino Niešavos pilyje, iš kur jis pradėjo savo žygius. Prasijęs. Netrukus 1235 m. prie jo prisijungė Dobryns ordinas, o 1237 ir Livonijos kalavijuočiai. Taip nuo 1237 m. Pabaltijoje veikė tik vienas vokiečių ordinas⁵⁶.

Šie kariški ordinai buvo kurti tam, kad ginti misininkus ir tikinčiuosius nuo pagonių, bet vokiečių ordinas, apjungęs kitus, sumanė kurti savo valstybę. Tuo tikslu jis panaudojo ir imperatoriaus autoritetą. Popiežius, ordino prašomas, skelbė kryžiaus karus kieto sprando pagonims sudrausti⁵⁷, o ordinas, surinkęs kariuomenę, stengėsi užgrobti vis daugiau pagonių žemių, kurias iš anksto jam buvo dovanojęs imperatorius Fridrikas II⁵⁸. Taip kariaudamas, jis greitai pavergė prūsų ir latvius, bet su lietuviais jam nesisekė. Apie šio kariško vienuolių ordino siekius, karus, laimėjimus ir pralaimėjimus mes žinome iš istorijos vadovėlių ir Z. Ivinskio⁵⁹, J. Jakšto⁶⁰, A. Kuinskio⁶¹ ir mano studijų⁶², dėl to čia apie tai nekalbėsime. Pasakysiu tik tiek, kad jis daug

⁵⁵ S. Thomas Aquinas, *Summa Theologiae*, 2a, 2ae, qu. 10, a. 8; J. Stakauskas, *Lietuva ir Vakarų Europa XIII-me amžiuje*, Kaunas, 1934, 36 ir sek. psl.

⁵⁶ V. Gidžinas, *Vokiečių ordino politika ir jos priešai Pabaltijoje*, atspaudas iš žurnalo *Karys*, 1965, 3 nr.

⁵⁷ V. Gidžinas, *De missionibus Fratrum Minorum in Lituania* (saec. XIII et XIV), Florencija, 1950, 5 ir sek. psl.

⁵⁸ « Nos ... concedentes et confirmantes eidem magistro, successoribus eius et domui suae in perpetuum omnes terras, quas in partibus Curoniae, Letoviae et Semigalliae, Deo faciente conquiret ». F. G. Bunge, *Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch*, I t., Talinas, 1852, 242 psl., 185 nr.; H. Paszkiewicz, *Regesta Lithuaniae ab origine usque ad M. Ducatus cum regno Poloniae unionem*, I t., Varšuva, 1930, 41 psl., 207 nr.

⁵⁹ Z. Ivinskis, *Krikščionių kelias Lietuvon*, žr. *Tiesos Kelias*, 1938, 275 psl.; *Krikščioniškiosios Vakarų Europos santykiai su pagoniškąja Lietuva*, žr. *Athenaeum*, IV t., 1933, 135-144 psl.; *Kovos bruožai d. l. žemai*, žr. *Athenaeum*, 1935.

⁶⁰ J. Jakštas, *Vokiečių ordinas ir Lietuva Vytenio ir Gedimino metu*, žr. *Senovė*, 1935-1936.

⁶¹ A. Kuinskis, *Kristus Lietuvių tautos gynėjas*, Marijampolė, 1938.

⁶² V. Gidžinas, *De missionibus Fratrum Minorum in Lituania* ir vokiečių ordino politika ir jos priešai Pabaltijoje, atspaudas iš žurnalo *Karys*, 1965, 3 nr.

kraujo praliej s ir pr sus bei latvius pakrikštij s, pats atkrisdamas nuo Bažny ios ir juos patrauk protestantizman. Jo reikšm Lietuvai yra daugiau negatyvinio pob džio. Jo vard ištarus ir dabar dar suskauda lietuvio širdis.

5. *Pranciškonai ir domininkonai Livonijos ir Pr sijos misijose.*

— Iki XIII amžiaus vidurio Livonijos ir Pr sijos misijose dirbo kontempliatyvi ordin vienuoliai augustinijonai ir cistersai. Pirmieji tur jo savo vienuolyn Rygoje (1201), o antrieji tur jo jau min tus vienuolynus šalia Pr sijos ir Livonijoje Rygoje (1202) ir Falkenau (1234) ⁶³, bet d l savo prigimties nuolatiniu misij darbu užsiimti negal jo. D l to XIII amžiaus pradžioje, sik rus elgetaujantiems pranciškon ir domininkon ordinams, j nariai greitai pasiek Livonijos, Pr sijos ir Lietuvos misijas.

Pranciškon ir domininkon sik rimui balt kraštuose daug pad jo popiežiaus legato Vilhelmo iš Modenos kart zo palankumas. Jis jau buvo patyr s, kok didel vaidmen Bažny ios gyvenime ir misijose vaidino šie du ordinai. D l to, tvarkydamas Pr sijos, Livonijos ir Lietuvos bažnytinius reikalus ir nustatin damas vyskupij ribas, vyskupams ir vokie i ordinui patar juos pasikviesti⁶⁴. Šia proga ia reikia priminti, kad jis, nustatin damas Kuršo ir Žemgalos vyskupij ribas, Kuršo vyskupijai priskyr didel dal Žemaitijos, o Žemgalos vyskupijai vis likusi etnografin Lietuv ⁶⁵.

Taip tuomet legatui patariant, greitai buvo kurdinti domininkonai Dancige (1227), Kulme (1233), Elbinge (1238), Rygoje (1234), Dorpate (1238) ir Revaly (1246) ⁶⁶, o pranciškonai Rygoje (1238), Torun je (1239), Kulme (1258), Neuenburge (1284) ir Braunsberge (1296) ⁶⁷. V liau buvo kurta ir daugiau vienuolyn , bet jie balt misijose nesuvaidino tokio vaidmens kaip pirmieji.

6. *Elgetaujantieji vienuoliai Lietuvos misijose.* — Elgetaujantieji vienuoliai apie lietuvius, kaip kieto sprando pagonis, išgirdo

⁶³ Colombo Spahr, *Cistercensi*, žr. *Enciclopedia Cattolica*, III (1949), 1740 skiltis.

⁶⁴ *Enciclopedia Cattolica*, VI, 1260; G. von Walther-Wittenheim, *Die Dominikaner in Livland im Mittelalter*, Roma, 1938.

⁶⁵ J. Stakauskas, Lietuva ir Vakar Europa, 99 s.

⁶⁶ A. Walz, *Compendium historiae ordinis praedicatorum*, Romae 1958, 153, 155 ; W. Roth, *Die Dominikaner und Franziskaner im Deutsch-Ordensland Preussen bis zum Jahre 1466*, Karaliai ius, 1918.

⁶⁷ L. Lemmens, *Die Observanten-Kustodie Livland und Preussen*, Düsseldorf, 1912 ; *Die Kustodie Preussen*, Düsseldorf, 1913 ; V. Gidzi nas, *De Fratribus Minoribus in Lithuania*, Roma, 1950, 7 ir sek. psl.

gana anksti iš Pr sijos, Livonijos ir Lenkijos vyskup , o ypatingai iš vokie i ordino, kuris, popiežiui leidžiant, visoje Vakar Euro- poje rinko karius kryžiaus žygiams prieš lietuvius. Antai, angl pranciškonas, garsus mokslininkas Rugerijus Bakonas (1214-1294) išgird s, kad rytiniame Baltijos j ros pakrašty dar XIII amžiaus vidury gyveno pagonys, steb josi. Neilgai teko jiems steb tis, greitai patys tur jo imtis darbo. Popiežius Grigalius IX 1230 m. rugs jo 13 d. sak domininkonams skelbti kryžiaus kar prieš lietuvius germaniškuose kraštuose. Pranciškonams gi pirmas toks sakymas buvo duotas tik 1255 m. V liau lenk kunigaikš i ir vokie i ordino žygiams prieš pagonis paremti, pranciškonams ir domininkonams kryžiaus karus skelbti sakin jo Aleksandras IV (1254-1261), Urbonas IV (1261-1264) ir Klemensas IV (1265-1268). Po Klemenso IV mirties panaš s kryžiaus karai, pa i popieži sakymu, jau nebuvo skelbiami, matyt, popiežiai jau su- prato vokie i ordino politik ir toki kryžiaus kar prieš pagonis nebeskelb ⁶⁸.

Pradžioje Livonijoje ir Pr sijoje sik r pranciškonai ir domi- ninkonai nesusiorientavo pad tyje, nes jie aklai sek vokie i ordino užma ias. Jie su kryžiuo i kariuomene vykdavo pago- ni kraštus, ten degindavo j šventyklas ir veiktus pagonis krikš- tydavo. *Livländische Reimchronikoje* rašoma, kad vieno žygio Žemai ius metu, pirm j gaisr uždeg s domininkonas, o antr j pranciškonas⁶⁹. V liau j nusistatymas keit si, kai vokie i ordinas prad jo skriausti vyskupus ir jiems patiems m trukdyti taik misij darb . Bendroje linijoje ta iau Pr sijos pranciškonai ir domininkonai vis laik stov jo vokie i ordino pus je, o Livonijos palaik Rygos arkivyskup ir s jung su lietuviais ⁷⁰.

Pirmasis pranciškonas, kuris per jo lietuvi Rusijoje užpul- din jamas sritis ir lietuvius pamin jo savo kronikoje, buvo paties šv. Pranciškaus draugas Jonas iš Plano Carpini, kuris 1245 m. Inocento IV siun iamas, vyko pas totorius ⁷¹. Savo *Mongol isto- rijoje* jis taip rašo : « Ibamus semper sub periculo capitis propter Litanos, qui saepe insultum faciebant occulte quantum poterant super terrain Russiae et maxime in illis locis per quae debebamus

⁶⁸ V. Gidži nas, *De missionibus Fratrum Minorum in Lituania*, 8 ir sek. psl.

⁶⁹ *Livländische. Reimchronik* ed. L. Mayer , Hildesheim, 1963, 97 psl., 4229 ir sek. eil.

⁷⁰ V. Gidži nas, *De missionibus Fratrum Minorum in Lituania*, 15 ir sek. psl.

⁷¹ L. Pisanu, *L'attività politica d'Innocenzo IV e i Francescani* (1243-1254), Neapolis, 1957, 55 ir sek. psl.

transire »⁷². Tai yra pirmoji žinia apie lietuvius pranciškon šaltiniuose.

Pranciškon veikla lietuvi tarpe pirmiausia išskyla Henrikui Liuksemburgie iui, O.F.M., tapus Žemgalos (1247-1251) ir Kuršo (1251-1263) diecezij vyskupu. Jau min jome, kad šias vyskupijas popiežiaus legato Vilhelmo 1237 m. dekretu buvo jungta visa Lietuva : Žemgalos — Aukštaitija, Kuršo — Žemaitija. N ra išlik žini , k vyskupas Henrikas veik valdydamas Žemgalos vyskupij , bet už tai yra žinoma, kad jis tap s Kuršo vyskupu rimtai galvojo pakrikštyti žemai ius ir gerai sutvarkyti savo vyskupij . Jis buvo vienas iš t pranciškon , kuris veik sutartinai su vokie i ordinu. Su jo magistru jis dalijosi Kuršo žemes, stat bažny ias, Klaip dos pil ir miest . Klaip don buvo nutar s perkelti savo rezidencij , d l to d jo pastangas pastatyti katedr , savo kurij ir kanaunink kapitulos namus, bet pastat tik šv. Jono ir šv. Mikalojaus bažny ias. Jis kartu su vokie i ordinu išleido pinigus, uždraud pasisavinti nuskendusi laiv bang išmestas prekes. Šiame darbe jam pad jo Rygos vienuolyno pranciškonai, kur buvo ir jo paties rezidencija. Dokumentuose net yra išsilik jo bendradarbi pranciškon vardai. Ten minimas gvardijonas Henrikas ir kiti vienuoliai Tomas, Adolfas ir Andriejus. Neži rint vis pastang , jis savo rezidencijos Klaip d neperk l , nes po 1260 m. Durb s m šio neliko vilties greitu laiku žemai ius pakrikštyti, o pagaliau, ir jis pats 1263 m. buvo perkeltas Chiemeno vyskupijon, Bavarijoje ⁷³.

Mindaugui panorus krikštytis, pranciškonai ir domininkonai su juo užmezg tiesioginius ryšius. Gav s Mindaugo pažad krikštytis, Livonijos ordino magistras 1250 m. gale su b riu ordino broli ir kunig atvyko Lietuv . Mindaug , jo šeim ir dvariškius krikštui paruoš vokie i ordino kunigai, padedami pranciškon ir domininkon . Šie paskutiniai, atrodo, Mindaug mok ne tik tik jimo ties , bet taip pat supažindino j su Bažny ios santvarka ir jos administracija, d l to jis taip gerai orientavosi kurdamas Lietuvos vyskupij ir pa i Lietuv pavesdamas šv. Petro nuosavyb n⁷⁴. Jie dalyvavo Mindaugo krikšto ir kar - nacijos iškilms, vyskupo konsekracijoje, vyskupijos steigime ir žemi dovanojime, nes donacij dokumentuose yra pamin ti

⁷² Joannes de Plano Carpini , *Ystoria Mongolorum* ed. Van den Wyn gaert , (*Sinica Franciscana*, I), Florencija, 1929, 103 psl. ; V. Gidzi nas, *De Fratibus Minoribus in Lituania*, 12 ir sek. psl.

⁷³ J. St akauskas, *Lietuva ir Vakar Europa*, 83 ir sek. psl. ; V. Gidzi nas, *De missionibus Fratrum Minorum in Lituania*, 16-22 psl.

⁷⁴ J. St akauskas, *Lietuva ir Vakar Europa*, 83 ir sek. psl.

dalyvi tarpe ir domininkonai su pranciškonais ⁷⁵. Iš to išvedama, kad po Mindaugo krikšto, jie ir toliau pasiliko Lietuvoje skleisti Kristaus mokslo.

Pats Mindaugo vainikavimas ir Lietuvos vyskupo konsekra-
vimas buvo atliktas domininkon vyskup . Kulmo vyskupui
Henrikui domininkonui Inocentas III paved kar nuoti Mindaug
ir konsekruoti Lietuvos vyskup ir steigti tiesiog nuo Šv. Sosto
priklausan i vyskupij ⁷⁶. Mindaug jis kar navo, bet vyskup
konsekruoti dels , nes nenor jo užsitraukti savo brolio dominin-
kono, Pr sijos arkivyskupo reziduojan io Rygoje, nemalon . Jei
istorikai atkreipt d mes tai, kad Henrikas ir Albertas buvo
domininkonai, tai delsimas konsekruoti vyskup , duodant prie-
saik tiesiog Šv. T vui, o ne arkivyskupui, b t suprantamesnis.
Kai Mindaugas pasiskund popiežiui, kad Henrikas nekonsekruoja
vyskupo, tai Albertas, gelb damas Henrik iš nemalony pad ties,
konsekrovo Mindaugo si lom vokie i ordino kunig Kristijon ,
sau iš jo pareikalaudamas priesaikos ^{77 78}. Reikia dar pamin ti, kad
Inocentas IV, priimdamas Lietuv šv. Petro nuosavyb n ⁷⁸ 1 251 m.
liepos 17 d., Kuršo vyskup Henrik pranciškon ir Eželio vyskup
Henrik domininkon paskyr Lietuvos karaliaus Mindaugo glob
b jais ⁷⁹. Istorikas Juozapas Stakauskas mano, kad šie du vysku-
pai, kaip Mindaugo glob jai, tur j dalyvauti ir jo kar nacijos
iškilm se ⁸⁰.

Kuriant nauj vyskupij , visuomet r pinamasi, kad ji tur t
katedr ir pakankamus užrašus vyskupui ir jo kurijai išlaikyti.
Kurdamas Lietuvos vyskupij , popiežius taip pat reikalavo, kad
vyskupij karalius apr pint reikalingomis donacijomis ⁸¹, d l to
jis 1254 m. vyskupui dovanujo pus Raseini , Betygalos ir Lau-
kuvos žemi ⁸². Turint tai prieš akis, pirmas Lietuvos vyskupas

⁷⁵ « Praesentes fuerunt cum haec fierent ... de fratribus praedicatoribus Sinderamus, de fratribus minoribus frater Adulfus et sui socii ... Datum in Lettovia in euria nostra anno Domini », G. Runge, *Liv-, st- und Kurlandisches Urkundenbuch*, I t., 334-335 psl., 252 nr. ; 449 ir sek. psl., 354 nr.

⁷⁶ A. Theiner, *Vetera Monument Poloniae et Lithuaniae*, I t., 50 psl., 105 nr.

⁷⁷ Ten pat, 58 psl., 120 nr. ; G. Bunge, *Liv-, Est- und Kurlandisches Urkundenbuch*, I t., 313 psl., 243 nr.

⁷⁸ A. Theiner, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I t., 50 psl., 105 nr.

⁷⁹ G. Bunge, *Liv-, Est- und Kurlandisches Urkundenbuch*, I t., 284 psl., 225 nr.

⁸⁰ J. Stakauskas, *Lietuva ir Vakar Europa*, 96 psl.

⁸¹ A. Theiner, *Vetera Monument Poloniae et Lithuaniae*, I t., 50 psl., 105 nr. ; 58 psl., 120 nr.

⁸² G. Bunge, *Liv-, Est- und Kurlandisches Urkundenbuch*, I t., 345 psl., 243 nr.

vienuolis tur jo šiose žem se ir reziduoti. Vyskupui dovanotose žem se gyveno pagonys, nes j dar niekas nebuvo pakrikštij s. Jie nesiskait su vyskupu ir visokiais b dais ji skriaud , d l to Kristijonas šauk si net popiežiaus pagalbos. Tada Aleksandras IV 1255 m. ragino Mindaug ginti vyskup nuo pagoni puolimo⁸³. Mindaugas, matyt, užimtas karais ir krašto tvarkymu, negal jo apginti vis vyskupo teisi , jei jis 1259 m. visai apleido Lietuv⁸⁴.

Tuo metu, kai Mindaugas r pinosi, kad Lietuvos vyskupu b t konsekrutas Kristijonas, Gniezno arkivyskupas, grei iausia Kulmo vyskupo Henriko domininkono prašomas, 1253 m. Karlove, Moz rijoje, Lietuvos vyskupu pakonsekravo domininkon Vit⁸⁵. Taip gal jo atsitikti d l to, kad Henrikas nežinojo, jog Rygos arki-vyskupas, gav s popiežiaus sakym , pakonsekravo Kristijon , ir jis, naudodamasis ankstyvesnio popiežiaus sakymo galia, parinko savo ordino brol ir papraš , kad Gniezno arkivyskupas j konsekrut . Kai Rygos arkivyskupas Lietuvos vyskupu konsekravo Kristijon , tai grei iausia, Mindaugui toleruojant klaid ar nesusi-pratim , Vitas buvo paskirtas pietin s Lietuvos vyskupu. Vyskupo Vito ner m jokia militarin j ga, d l to jis dar trumpiau už Kris-tijon darbavosi Lietuvoje. ia b damas, jis paraš popiežiui relacij apie varging krikš ioni pad t Lietuvoje⁸⁶. Ištyr s pad t, vyskupas pab go gyventi tarp pagoni , d l to praš popieži , kad j atleist nuo pareigos reziduoti vyskupijoje, bet palikt Lietuvos vyskupu. Tada Aleksandras IV 1255 m. kovo 1 d. patenkino vyskupo prašym⁸⁷. Nors Vitas ir pasitrauk iš vyskupijos, bet, atrodo, kad jis bent iki Mindaugo mirties (1263) naudojosi karaliaus donacijomis, d l to bent vardu iki tol buvo Lietuvos vyskupu.

Vyskupui Vitui su domininkonais besidarbuojant rytin je pie-tin s Lietuvos dalyje, Inocentas IV 1254 m. liepos 13 d. savo legatui Monzzano abatui sak , kad jis paragint Krokuvos vyskup uoliau darbuotis Lukovo apylink se, o jei vyskupas jo nepaklausyt , tuo atveju konsekrut veikt ir iškalbing pranciškon tos vietos vyskupu⁸⁸. V liau popiežius Aleksandras tiesiog kalba apie Lukovo pagoni atsivertim . Jis savo 1256 m. liepos 15 d.

⁸³ Ten pat, 279 nr.

⁸⁴ *Scriptores rerum Prussicarum*, II t., 42-43 psl., 3 išnaša.

⁸⁵ A. Al ekna, *Katalik Bažny ia Lietuvoje*, Kaunas, 1936, 12 psl.

⁸⁶ J. St akauskas, *Lietuva ir Vakar Europa*, 118, 121 psl.

⁸⁷ Boueel de la Roncière, *Les Registres d'Alexandre IV*, 55 psl.,

199 nr.

⁸⁸ I. H. Sbar al ea, *Bullarium Franciscanum*, I t., Roma, 1759, 756-757 psl., 574 nr.

laiške Breslavo vyskupui ir pranciškonui Baltramiejui iš Bohemijos sako globoti ir ginti tik jim pri musius jotvingius⁸⁹. Pagaliau, Lenkijos kunigaikš i prašomas, popiežius 1257 m. Gniezno arkivyskupui ir Krokuvos vyskupui sak kurti Lukovo vyskupij ir min t pranciškon Baltramiej konsekruoti jos ganytoju⁹⁰. Ta iau, pasipriešinus vokie i ordinui, nei Lukovo vyskupija buvo kurta, nei Baltramiejus vyskupu konsekruotas. Taip šiame krašte vokie i ordino pasipriešinimu buvo sugriauti visi pranciškon misinink laim jimai⁹¹.

Po Mindaugo mirties net iki Vytenio (1296-1316) nieko negird ti apie vienuoli veikl Lietuvoje, išskyrus tik Mindaugo s n Vaišvilk , sta iatiki vienuoli bazilijon , kuris (1265) buvo apleid s vienuolyn , kad po t vo nužudymo atstatyt jo vest tvark Lietuvoje. Yra užuomen dar ir apie Rygos arkivyskupo Jono 1282 m. pasiustus pas nežinom Lietuvos kunigaikšt pranciškonus ir domininkonus paraginti, kad jis priimt krikšt⁹².

II. Vienuoli veikla Lietuvoje prieš 1387 m. krikšt

Iki šiol peržvelg me vienuoli pastangas atversti lietuvius veikiant iš kaimynini krašt , jiems neturint, bent mums žinom , vienuolyn pa ioje Lietuvoje, o dabar jau prisiartinome prie tokio laikotarpio, kai patys pagonys valdovai pradeda kviesti vienuolius, naudojasi j patarnavimu, stato jiems bažny ias ir vienuolynus. Tas laikotarpis prasideda su Gedimino gimine.

1. *Vienuoliai Lietuvoje Vytenio viešpatavimo metu (1296-1316).* — Vytenio ir Gedimino laikai krikš ioni misijoms tuo charakteringi, kad šie du broliai, kaip ir ankstesnieji kunigaikš iai, kovoja su vokie i ordinu, bet draugauja su krikš ionimis. Su Rygos arkivyskupu ir rygie iais jie sudaro sutarti prieš vokie i ordin , kvie ia Lietuvon krikš ionis ir suteikia jiems tik jimo laisv .

Tampresni krikš ioni ryšiai su lietuviais ir didesn vienuoli veikla Lietuvoje prasid jo tada, kai vokie i ordinas panoro pavergti Rygos miest ir arkivyskup⁹³. Tada arkivyskupas ir

⁸⁹ A. Theiner, *Vetera Monument Poloniae et Lithuaniae*, I t., 71 psl., 139 nr. ; 72 psl., 143 nr.

⁹⁰ I. H. Sbaral ea, *Bullarium Franciscanum*, II t., 191 psl., 287 nr.

⁹¹ V. Gidži nas, *De missionibus Fratrum Minorum in Lituania*, 13-41 psl.

⁹² Ten pat, 22 psl. ; G. Bunge, *Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch*, II t., 66 psl., 638 nr.

⁹³ V. Gidži nas, *De missionibus Fratrum Minorum in Lituania*, 22 psl.

rygie iai sudar s jung su lietuviais ⁹¹ * ⁹⁵ ⁹⁴. Aišku, tikin i j s junga su pagonimis prieš vienuolin ordin buvo nepateisinamas dalykas. Šiam papiktinimui išvengti, arkivyskupas su rygie iais r pinosi atversti lietuvius. Tada jie per savo pasiuntinius, kurie, kaip dr. Juozas Jakštas mano, buvo pranciškonai ir domininkonai ⁹⁵, ragino lietuvius priimti krikšt . Jie 1298 m. kovo 30 d. atsiunt savo pasiuntinius Ryg , pasižad jo gyventi taikoje su krikš ionimis ir priimti krikšt ⁹⁶. Taip užsimezgas glaudesniems ryšiams tarp krikš ioni ir pagoni , Lietuv prad jo vykti pranciškonai ir domininkonai.

Ypating vaidmen šie vienuoliai suvaidino didžiojo Lietuvos kunigaikš io dvare, kai Rygos arkivyskupu tapo pranciškonas Fridrikas iš Perenstein (1304-1340). Pradžioje naujas arkivyskupas steng si sugyventi su vokie i ordinu, bet ordinas nekeit savo taktikos arkivyskupo ir rygie i atžvilgiu. Vos arkivyskupui atvykus Ryg , ordino vadovyb 1305 m. iš cisters nusipirko Dauguvos žiotyse esan i sal ir iš jos prad jo kontroliuoti arkivyskupo ir miestie i laivus. Negana to, ordinas m trukdyti ir pranciškon bei domininkon misij darb pagoni tarpe. Tada arkivyskupas atnaujino s jung su lietuviais ir ordin apskund popiežiui ⁹⁷. Popiežius 1311 m. atsiunt savo legat Prancišk iš Moliano, kuris ištyr s pad t , rado ordin kalt , d l to ekskomunikavo ordino brolius ir ant ordino žemi užd jo interdikt ⁹⁸.

S kmingesniam misij darbui tarp pagoni išvystyti, arkivyskupas buvo suman s visuose didesniuose Livonijos ir Lietuvos miestuose kurti pranciškon ir domininkon vienuolynus. Tam tikslui 1311 m. jis gavo ir popiežiaus leidim ⁹⁹ ir d l j k rimo buvo užmezg s ryšius su Vyteniu. Nenuostabu tod l, jei tuomet, kai popiežiaus legatas atvyko Ryg , Vytenis j ir arkivyskup Fridrik praš jam atsiusti du pranciškonu, kuriems jis Naugarduke jau buvo pastat s bažny i . Tas pats šaltinis sako, kad tai ne-

⁹¹ F. G. Bunge, *Die Stadt Riga in XIII. und XIV. Jahrhundert*, Leipzig, 1878, 23 ir sek. psl.

⁹⁵ J. Jakštas, *Vokie i ordinas ir Lietuva*, 150 psl.

⁹⁶ G. Bunge, *Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch*, I t., 714 psl., 570 nr. ; *Scriptores rerum Livonicarum*, II t., 753 psl.

⁹⁷ V. Gidži nas, *De missionibus Fratrum Minorum in Lituania*, 23 ir sek. psl.

⁹⁸ F. G. Bunge, *Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch*, II t., 186 ir sek. psl., 710 nr.

⁹⁹ Ten pat, VI, 60 ir sek. psl. 2769 nr. ; A. Theiner, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I t., 123 psl., 207 nr.

patiko vokiei ordinui ir jis, pasiunt s t krašt kariuomen , sudegino pranciškonams pastatyt bažny i ¹⁰⁰.

2. *Vienuoliai Lietuvoje Gedimino viešpatavimo metu (1316-1341)*. — Vyteniui mirus, s jung su rygie iais ir arkivyskupu pa laik ir Gediminas. Jie kartu ved viening politik prieš vokiei ordin ir vieni kitus gyn Romos kurijoje, keldami ordino nedo rybes. Tarp Gedimino ir arkivyskupo buvo užsimezg tokie drau giški ryšiai, kad Lietuvos kunigaikštis arkivyskupui siuntin jo dovanas^{100 101}. Tada pranciškonai ir domininkonai veik pa iame kunigaikš io dvare. Jie dalyvavo net jo tarybos pos džiuose ir raš Gedimino laiškus, kuriuos jis siuntin jo Vakar Europos miestams, vienuolij viršininkams ir pa iam popiežiui. Dominin konams Gediminas buvo pastat s bažny i Vilniuje, o pranciško nams Vilniuje ir Naugarduke¹⁰². Šie vienuoliai, gal b t arkivys kupo patarti, ragino Gedimin priimti krikšt be vokiei ordino tarpininkavimo. Kunigaikštis, j raginamas ir politini motyv skatinamas, 1322 m.¹⁰³ paraš savo pirm j laišk popiežiui, ku riame skund si vokiei ordino daromomis skriaudomis, atsidav popiežiaus globai ir apgailestavo, kad d l ordino intryg tiek anksty vesnieji Lietuvos kunigaikš iai, tiek jis pats iki šiol senose prot - vi klaidose tebegyvena ir, baigdamas laišk , pažad jo popiežiui paklusnyb ir pareišk nor priimti katalik tik jim ¹⁰⁴. Negana to, 1323 m. pradžioje kitais laiškais, adresuotais Vakar Europos miestams ir pranciškon bei domininkon viršininkams, kviet Lietuv vyskopus, kunigus, vienuolius, pirklius ir amatininkus, pažad damas visiems piln laisv ir primindamas, kad jis savo krašte jau turi pranciškon ir domininkon ordin vienuoli ¹⁰⁵.

¹⁰⁰ V. Gidži nas, *De missionibus Fratrum Minorum in Lituania*, 25 psl. ; *De Fratribus Minoribus in Lituania*, 21 psl.

¹⁰¹ T. Valenti, *Gl'inventari di Fr. Federico de Pernstein, O.F.M., arcivescovo di Riga (1304-1340)*, žr. *Miscellanea Francescana*, XXXIII (Roma, 1933), 51, 56, 62 psl.

¹⁰² « Ut igitur securiores et magis eertiores vos reddamus duas ecclesias Fratrum minorum, unam in civitate nostra, Vilna dieta, et aliam in Naugardia habemus erectas, et tertiam Fratrum Praedicatorum » ; F. G. Bunge, *Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch*, II t., 144 psl., 690 nr.

¹⁰³ V. Gidži nas, *De missionibus Fratrum Minorum in Lituania*, 25 psl.

¹⁰⁴ V. Gidži nas, *De Fratribus Minoribus in Lituania*, I-sis priedas, 81 ir sek. psl. ; F. G. Bunge, *Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch*, 140 ir sek psl., 687 nr.

¹⁰⁵ V. Gidži nas, *De Fratribus Minoribus in Lituania*, app. II-IV, 82-85 psl.

Gedimino laišakai pakenk ordino vardui, dėl to jis visais galimais būdais gynsi. Jo prašomi, Prūsų vyskupai savo laiškais spausti Livonijos tikinčiuosius, kad jie nesisidėtų su jungon su lietuvišiais¹⁰⁶. Nuostabu, kad ir Prūsų vyskupas kinstodas su vienuolymis viršininkais iš jo prieš savo ordino brolius: Rygos arkivyskupas Fridrikas ir Lietuvoje veikiančius pranciškonus. Jie, savo 1323 m. lapkričio 25 d. visiems tikintiesiems rašytame laiške, išdėso tvirtinti, kad netiesa tai, kad Gediminas apie vokiečių ordiną ir savo noru krikščytis rašo, nes esantys jie patyrę, kad jis keikis net pat Dievui¹⁰⁷. Du cisterciūnų abatai, gindami vokiečių ordiną garbinti, net popiežiui Jonui XXII rašo, kad netiktas Gedimino šmeižtams ir jo pažadui krikščytis¹⁰⁸. Pats ordinas per savo šnipus kurstė žemaitius ir rusus, kad jie sukiltų prieš Gediminą, jei jis priimtų krikštą^{109 110 111}.

Visi šie vokiečių ordinai, vyskupas ir Prūsų vyskupas vienuolių veikimui nepadarė tokos popiežiui. Jis 1324 m. birželio mėnesį parašė Gediminui laišką, pagyrė jo pasiryžimą ir pažadą jo atsiusti savo legatus¹¹⁰. Iš tikro, jo pasiustieji legatai Baltramiejus Elehteno vyskupas ir Bernardas šv. Teofrido abatas 1324 m. rudenį atvyko į Rygą. Rygoje jie apie Gediminą išgirdo visokių nuomonių, dėl to padariai ištirti pasiuntė savo pasiuntinius. Kai pasiuntiniai atvyko į Vilnių ir malkabėti apie krikštą, tai Gediminas, greičiausia politiniams aplinkybėm vertinamas, jau buvo pasikeitęs ir dėl josi niko nežinėjęs apie savo pažadą krikščytis¹¹¹. Kadangi Gedimino laiške aiškiai buvo išreikštas noras priimti kataliką tikėjimą, tai jis apkaltino laiško rašiusį pranciškoną, sakydamas, kad jis jam to neliepė rašyti¹¹². Žinoma, raštininkas iš Gedimino

¹⁰⁶ F. G. Bunge, *Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch*, II t., 167 ir sek. psl., 695, nr., 170 psl., 696 nr.

¹⁰⁷ Philippi, *Preussisches Urkundenbuch*, II t., 307 psl., 429 nr.

¹⁰⁸ Ten pat, 315 ir sek. psl., 446 nr.

¹⁰⁹ Tai pasiuntiniai sužinojo iš pranciškonų. « Haec ... audivimus de fratre Hinrico, fratre Bertoldo et aliis fratribus et etiam laicis, quod fratres de Prussia dederunt multas tunicas et bona potentioribus Sameyitis, ita quod ipsi insurrexerunt contra regem, dicendo, si ipse reciperet fidem, ipsi vellent eum, filios et omnes sibi adherentes expugnare, et una cum fratribus de domo Theutonica expellere de suo regno ... similia verba minatoria habuerunt Rutheni contra eum ». V. Gidži nas, *De Fratribus Minoribus in Lituania*, V-sis priedas, 89 psl.

¹¹⁰ A. Theiner, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuanianae*, I t., 193 psl., 293 nr.

¹¹¹ F. G. Bunge, *Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch*, VI t., 477-483 psl., 3073 nr.; V. Gidži nas, *De Fratribus Minoribus in Lituania*, V-sis priedas, 86 ir sek. psl.

¹¹² « Nunc autem, pater sanate et reverende, studiose supplicamus, ut flebilem statum nostrum attendatis, quia parati sumus, vobis, sicut ceteri

noro palaikyti gerus santykius su krikščionimis ir popiežium, gal jo padaryti per greit išvad, kad Gediminas nor s priimti katalik tik jim, bet iš pasiuntini tyrin jim davini, surašyt relacijoje, taip neatrodo¹¹³. Grei iausia Gediminas taip aiškinosi tik aplinkybi ver iamas, nor damas išsisukti iš keblios pad ties.

Taip gražiai prad tas krikšto klausimas liko be vaisi, bet d l to Gedimino santykiai su rygie iais ir j arkivyskupu nenu-tr ko, iki juos vokie i ordinas galutinai nugal jo^{114 115 116}. Nepasikeit jo tolerancija ir krikščioni tik jimui¹¹⁵. Laisvai ir tyliai darba-vosi pranciškonai ir domininkonai¹¹⁶. Tiesa, pranciškon šalti-niuose minima, kad Gedimino laikais, tarp 1338 ir 1341 m., Vil-niuje kankini mirtimi mir du Bohemijos-Lenkijos provincijos pranciškonai: brolis Henrikas ir brolis Martynas, bet išnagri-n jus j mirties aplinkybes, atrodo, kad jie buvo ne Gedimino pas-merkti, o tužusios minios nužudyti¹¹⁷.

3. *Vienuoliai Lietuvoje Gedimino s numis viešpataujant (1341-1382)*. — Neturime autentišk žini apie vienuoli veinkl Gedi-mino s n Jaunu io, Algirdo ir K stu io viešpatavimo metu. Apie 14 pranciškon kankini mirt Vilniuje, Algirdo viešpatavimo metu, yra sukurta garsi legenda, kurios istorinis pagrindas yra jau min t Henriko ir Martyno mirtis Gedimino laikais. ia tik padi-dintas kankini skai ius ir vykis nukeltas v lesnius laikus. V - liau si legendarini kankini skai ius lenk kronikinink buvo pakeltas net iki 36¹¹⁸. Šios legendos nuodugnai yra išnagrin tos K. Chodynicki ir mano studijose¹¹⁹.

Dar yra sp jama, b k K stu io ir Algirdo vaikus mok vie-nuoliai ir mažam Jogailai pranciškonas Andrius Vasylius, v liau Vilniaus vyskupas, išpranašav s, kad jis vesi s Lietuvoje krikšč-ioni tik jim. Bet tai šaltiniais nepatvirtinti sp lojimai. Viena ta iau yra aišku, kad 1387 m. Vilniuje buv s pranciškon vie-

reges Christiani, in omnibus obedire et fidem catholicam recipere». V. Gidži nas, *De Fratribus Minoribus in Lituania*, I-is priedas, 82 psl. «Tune ipse respondebat, quod non iussisset hoc scribere, sed si frater Bertoldus seripsisset, in caput suum redundaret», (Ten pat, Y-sis priedas, 97 psl.).

¹¹³ Ten pat, 88-90 psl.

¹¹⁴ V. Gidži nas, *De missionibus Fratrum Minorum in Lituania*, 34 psl.

¹¹⁵ V. Gidži nas, *De Fratribus Minoribus in Lituania*, 30 ir sek. psl.

¹¹⁶ Ten pat.

¹¹⁷ V. Gidži nas, *Legendariškė i pranciškon kankiniai Vilniuje*, Brook-lynas, 1954, 9-16 psl.

¹¹⁸ Ten pat, 16-41 psl.

¹¹⁹ Ten pat; K. Chodynicki, *Legenda o m cze stwie czternastu Francisz-nów w Wilnie*, žr. Ateneum Wile skie, IV (1927), 12 s. s., 53-78 psl.

nuolynas, nes jis minimas Vilniaus vyskupijos steigimo akte, aprašant Jogailos davanotos vyskupui miesto dalies ribas¹²⁰ ¹²¹. Greičiausia, pagal tradiciją, pranciškonai išsiliko nuo Gedimino laikų, kai tuo tarpu apie dominikonus jokių pdsak nebėliko.

III. Vienuolios dalis Lietuvos krikšte

Jeigu jau anksčiau vienuoliai vienaip ar kitaip reiškėsi Lietuvoje, ar tai aptarnaudami svetimtaurius pirklius ir amatininkus, ar tai dirbdami kunigaikščio dvare, ar tai ramiai traukdami pagonis į krikščionybę, tai jau bekalbėti apie jų darbus tuomet, kai Lietuvai atėjo ilgai lauktoji krikšto valanda. Tada jie buvo pirmieji Lietuvos apaštalai ir dėl to iš jų buvo parinkti ir pirmieji Vilniaus vyskupai.

1. Pranciškonų veikla krikšto metu. — Kai Jogaila 1386 m. Krokovoje priėmė krikštą ir su misininkais sekė į met pradžioje pradėjo krikščionybę Lietuvoje, tai misijai darbui vadovauti atvyko Lenkijos episkopato paskirtas Sereto vyskupas Andrius Vasylius, pranciškonas. Krikščionybę lietuvius jam padėjo vietiniai Vilniaus pranciškonai ir iš Lenkijos atvykę kunigai¹²¹. Kai buvo pakrikščionyti Lietuvos didikai ir didžiama Vilniaus miesto gyventojų, tai Jogaila su tais pačiais misininkais padarė kelias išvykas kitus žymesnius miestelius ar pilis, kuriose sakymu sušaukti žmonės krikščionijai. Dluogošas ir kiti ano meto istorikai tvirtina, kad, nesant pakankamai lietuviškai mokančių kunigų, pats Jogaila mokė žmones tik jimo ties ir net poteri *Tve m s* ir *Tikiu Diev*.

Čia mums kyla klausimas: jei jis mokė kitus, tai kas jam juos išvertė? Juos išversti galėjo tik gerai lietuviškai mokę kunigai, kokie tuo metu buvo Vilniaus pranciškonai ir vyskupas Andrius Vasylius. Taip linkmanyti ir J. Lebedys su J. Palioniu, kurie išleido ir aprašė 1962 m. Vilniaus universiteto bibliotekoje atrastus seniausius lietuviškus poterius¹²². Iš tikro, poteri ver-

¹²⁰ *Codex Diplomatien ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilmensis*, I t., 1 s. s., Krokova, 1932, 1-9 psl.

¹²¹ Dluogošo teigimas, kad Lietuvos krikščionybę buvo atvykęs arkivyskupas Bozanta ir karalienė Jadvyga, jau senai istorik atmetas. K. Chodyncki, *Legenda o m cze stwie czeternastu Franciszkanów w Wilnie*, žr. *Ate-neum Wile skie*, I (1924), 444 psl.; W. Abeaham, *Polska i Litwa w dzie-jowym stosunku*, Varšuva, 1914, 20 ir sek. psl.; A. Alekna, *Katalik Baž-ny ia Lietuvoje*, 37 psl.

¹²² J. Lebedys ir J. Palionis, Seniausias lietuviškas rankraštiniis tekstas, žr. Lietuvos Aukštųjų Mokyklų Moksl. Darbai, Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai, III t., Vilnius, 1964, 109 ir sek. psl.

timas, ypa *Tikiu Diev*, kur yra suglaustos visos katalik tik - jimo tiesos, n ra taip jau paprastas dalykas. Jis turi b ti tikslus ir bažnytini s vyriausy b s patvirtintas. D l to yra pagrindo ma - nyti, kad juos išvert koks nors pranciškonas, o aprobavo Lietuvos misij vadovas vyskupas Andrius Vasylius.

Vienuoli pagalba ved s krikš ionyb Lietuvoje, Jogaila pasi - r pino ir jos administracija. Jis Vilniuje pastat katedr , padar vyskupui užrašus ¹²³, Vilniaus vyskupu prezentavo Lietuvos misij vadov Andri Vasyli pranciškon , apr pino kapitul , k r Ukmerg s, Maišiogalos, Niemeneyno, Medinink , Kr vos, Obol i ir Ainos parapijas, apr pindamas jas beneficijomis¹²⁴. Apr pin - damas parapij bažny ias, nepamiršo padaryti užraš ir pranciš - kon vienuolynams, kuri nariai jam pad jo krikštyti Lietuv , kad viskuo apr pinti s kmingiau gal t apaštalauti¹²⁵.

2. Pirmasis Vilniaus vyskupas Andrius Vasylius, O.F.M.

— Iki kol popiežius Urbonas VI per Poznan s vyskup Dobro - gost patvirtino Jogailos darbus ir Andri Vasyli kanoniškai sodino Vilniaus katedron, pra jo daugiau kaip metai laiko. Tuo metu vyskupas su pranciškonais ir kitais kunigais apaštalavo Lietuvoje, dalyvavo misij ekspedicijose, teik krikšto ir sutvirtini - mo sakramentus, patar Jogailai, kur ir kaip statyti bažny ias, kaip ir kuo apr pinti steigt parapij kunigus. Tai galima matyti iš pirmajai Lietuvoje Jogailos kurta Obol i parapijai 1387 m. birželio 1 d. padaryt užraš , kuriuos darant dalyvavo pats vys - kupas Andrius ¹²⁶.

Pagaliau, popiežius Urbonas VI 1388 m. kovo 12 d. Poznan s vyskupui Dobrogostui paved kanoniškai kurti Vilniaus katedr ir, atleidus nuo Sereto vyskupo pareig , jon sodinti Andri Va - syli , pranciškon , paimant iš jo paklusnyb s priesaik ¹²⁷ ¹²⁸. Pa - vest misij vyskupas Dobrogostas vykd t pa i met vasar , kanoniškai kurdamas katedr , steigdamas kapitul ir introni - zuodamas pirm j Vilniaus vyskup ¹²⁸. Dabar vyskupas Andrius tapo pilnateisiu Vilniaus ordinaru su visomis reikalingomis insti - tucijomis ir pareiga vyskupijoje gyventi.

¹²³ *Codex Diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis*, I-9 psl., 1 nr.

¹²⁴ Ten pat, 9 psl., 2-4 nr. ; 15 psl., 7 nr.

¹²⁵ Ten pat, 10-11 psl., 5 nr. ; 11 ir sek. psl., 6 nr.

¹²⁶ Ten pat, 17-19 psl., 9 nr.

¹²⁷ Ten pat, 20-22 psl., 10 nr.

¹²⁸ Ten pat, 22-24 psl., 12 nr. ; J. Kur czewski, *Ko ciól Zamkowy*, II t., II- 14 psl.

Lietuvos valdovai Jogaila ir Vytautas r m pranciškono vyskupo darbus. Jogaila, dar statydamas katedr , padar vyskupui didelius užrašus. Vytautas 1388 m. liepos 24 d. juos dar prapl t tuometin s savo kunigaikštijos teritorijoje, užrašydamas vyskupui žemi prie Brastos ir Drohi ino¹²⁹. 1390 m. Jogaila apr pino ir kapitul , užrašydamas jai iš savo t vo Algirdo paveld tus Panerius ir dešimtin iš kit žemi ir Vilijoje pagauamos žuvies¹³⁰. Nuo jo neatsiliko ir Vytautas. Jis taip pat padidino užrašus katedrai ir kapitulai¹³¹. Pagaliau, Jogaila 1395 m. Vilniaus bažny ios turtus atpalaidavo nuo vis mokes i ir pareig valstybei¹³².

Valdovai ne tik medžiaginiai apr pino vyskupij , kapitul ir parapijas, bet taip pat sudar palankias s lygas vyskupui ir kunigams skleisti Kristaus moksl Lietuvoje ir Lietuvos valdovams priklausan ioje Rusijoje. Taip Jogaila 1389 m. visiems savo t v nams sak klausyti vyskupo kaip jo paties ir pad ti jam ir jo pasiustiems kunigams krikštyti pagonis ir statyti bažnyias, kur tik jis panor s¹³³. Panaš sakym savo vaivadoms ir t v nams 1395 m. dav ir Vytautas¹³⁴.

Vienuolis vyskupas darniai veik su savo kapitula, kuri susid jo iš prepozito, dekanu ir 10 kanaunink , kurioje buvo lietuvi , lenk ir ek . Nors kapitulos steigimo akte buvo sakyta gyventi prie katedros¹³⁵, bet esant dideliu kunig tr kumui, kai kuriuos iš j vyskupas paskyr parapij klebonais¹³⁶. Nors Jogaila buvo padar s kapitulai užrašus, bet vyskupas Andrius, tur b t, man , kad jie n ra pakankami, d l to jis iš savo dalies užraš kapitulai du kaimu: Lukyn ir Vasilev , du ežeru Tauragn apylink je ir tris aikštes prie šv. Mikalojaus bažny ios¹³⁷.

Naujatiki krašte vyskupas tur jo ir nemalonum bei materialini skriaud užrašais gytose žem se. Jau 1391 m. jam teko

¹²⁹ *Codex Diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis*, 27-28 psl., 14 nr.

¹³⁰ Ten pat, 30-31 psl., 17 nr.

¹³¹ Ten pat, 40 ir sek. psl., 25 nr.

¹³² Ten pat, 39-40 psl., 24 nr.

¹³³ Ten pat, 28 psl., 15 nr. ; 29 psl., 16 nr. ; J. Kur czewski, *Ko ciól Zamkowy*, II t., 15 ir sek. psl.

¹³⁴ *Codex Diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis*, 39-40 psl., 23 nr.

¹³⁶ « ereamus novas dignitates et canonicatus ..., qui omnes predicti ... residenciam debebunt faere personalem circa ecclesiam memoratam». (Ten pat, 26 psl., 13 nr.).

¹³⁶ Ten pat, 49 psl., 29 nr. ; 59 psl., 33 nr.

¹³⁷ Ten pat, 45 ir sek. psl., 28 nr.

ginti kapitul nuo vairi skriaudik, kurie savinasi kanauninkams skirtas žemes, nenor jo mok ti dešimtin s, d l to vyskupas leido kapitulai tokius bausti bažnytine ekskomunikos bausme¹³⁸. Pats vyskupas tur jo nemaloni byl d l Iseto ežero su Giedraiais, kuri Vytautas išsprend, pusiau padalydamas ežer¹³⁹. Kai skriaudos vyskupijai ir vienuolynams ir toliau nesiliov, vyskupas šauk si Šv. T vo pagalbos, kuris 1398 m. Plocko ir Poznans vyskupas paskyr Vilniaus vyskupijos ir vienuolyn turt saugotojais ir gyn jais su teise teisti, bausti bažnytin mis bausmis ir atiduoti pasaulinei valdžiai¹⁴⁰.

Vyskupas taip pat dalyvavo ir viešame Lietuvos valstyb s gyvenime, nes jis tur jo senatoriaus teises. Nenurodydami šaltinio Przyalgowski ir Kurczewski tvirtina, kad 1392 m., Vytautis su Jogaila susitaikius, vyskupas Andrius Vytaut kar nav s Didžiuoju Lietuvos Kunigaikš iu¹⁴¹. Dažnai vyskupas dalyvavo žymesniuose Lietuvos valdovo veiksmuose. Antai, 1396 m. geguž s 15 d. Merkin je, vyskupui Andriui patariant, Vytautas su Dordpato vyskupu Ditriku sudar laisvos prekybos sutart¹⁴². V liau, darant taik su vokie i ordinu 1398 m. spalio 12 d., Vilniaus vyskupas Andrius buvo šalia Vytauto, kaip liudininkas kartu su Varmijos ir Sambijos vyskupais¹⁴³.

Apie vyskupo Andriaus apaštališk veikl geriausia liudija Jogailos ir Vytauto 1397 m. geguž s 20 d. raštas, kuriame Lietuvos valdovai šitaip apie j sako : « Sane ... habitoque respectu ad multe devocionis constanciam et fructuosorum salubriumque operum solerciam, quibus venerabilis in Christo dominus Andréas, episcopus ecclesie Wilnensis, circa gentem Lithuanicam noviter e tenebris gentilitatis ad agnicionem katolice unitatis eductam insudare studuit, se et sua bona circa doctrinas neophitorum exempla clarissima omnibus periculis et cunctis defectibus pro Christi nomine tamquam verus imitator exponendo ». Išgyr jo uolum, valdovai užraš jam 200 marki ir 10 statinai i medaus, saky-

¹³⁸ Ten pat, 36-37 psl., 21 nr. : J. Kurczewski, *Ko ciól Zamkowy*, II t., 16 psl.

¹³⁹ W. Przyalgowski, *ywoty biskupów Wile skich*, I t., Petrapilis, 1860, 20 psi.

¹⁴⁰ *Codex Diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis*, 53-54 psl., 32 nr.

¹⁴¹ W. Przyalgowski, *ywoty biskupów Wile skich*, I t., 22 psl.; J. Kurczewski, *Biskupstwo Wile skie*, Vilnius, 1912, 25 psi.

¹⁴² *Codex Diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis*, 42 psl., 26 nr.

¹⁴³ F. B. Bunge, *Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch*, IV, 222 psl., 1478 nr. ; 227 psl., 179 nr.

darni, kad kasmet per Kal das visa tai b t atiduodama iš Vilniaus pilies rezerv ¹⁴⁴.

Po tokios valdov atestacijos tekt panagrini ti, kokie konkreiai buvo jo nuveikti darbai. Pirmiausia jam reik jo kit katedr pavyzdžiu vesti kanonišk valand giedojim ar kalb jim su kasdienin mis kapitulai skirtomis mišiomis. Jau min jome, kad tr kstant kunig , vyskupas skyr kapitulos kanauninkus parapij klebonais. D l to jis k r mokykl , kad b t kam giedoti psalmes ir iš mokini išaugt kandidat klierikus¹⁴⁵.

Katedra vyskupo Andriaus laikais buvusi atidara dien ir nakt . Pats vyskupas buvo pamaldus ir m gdavo dalyvauti liturgin se apeigose. Tai galima žvelgti ne tik v lesni istorik teigimuose, bet ir paties vyskupo testamente ir šaltini užuomenose. Kai vokie i ordino broliai nenustojo skusti, kad lietuviai tik apsimet krikš ionys, tai popiežius Bonifacas IX pad iai iširti pasiunt savo pasiuntinius, kurie atvyk Vilni mat vyskup Andri einant per miest iškilmingoje procesijoje, lydīm karaliaus ir kit pakrikštyt lietuviu¹⁴⁶.

Tiek katedrai, tiek parapij bažny ioms kulto reikalams tr ko liturgini knyg , ind ir r b . Vyskupui prašant, jas apr pino Lietuvos valdovai ir j žmonos¹⁴⁷. Kokius liturginius reikmenis vyskupas buvo sigij s ir kas jam juos tais , iš dalies randame jo testamente. Testamentu vyskupas užraš katedrai ir kapitulai savo stalo indus, tris pontifikalus, du nauju ir vien sen , ir visas kitas knygas, užrašytas kapitulos registruose, tarp kuri buvo 1398 m. Jogailos ir Jadvygos sakymu nupirktas passionalas. Katedrai paliko jis ir savo vyskupiškus r bus, gemomis ir kitais brangakmeniais papuošt inful , sidabrin pastoral su paaukuotu užrietimu, dvejas pirštines su dviem aukso žiedais, kuri vienas su zafyro akimi, o antras su gema, kur dovanujo Lietuvos kunigaikštien Ona. Užraš ir tre i didel brangakmeniais išpuošt žied su šv. Kryžiaus ir kitomis relikvijomis, auksu išsiuvin t korporal ir kaps , ir du rankšluos ius dovanotus karalien s Jadvygos.

¹⁴⁴ *Codex Diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis*, 51 psl., 30 nr. ; J. Kur czewski, *Ko ciól Zamkowy*, II t., 305-306 psl.; *Codex epistolaris Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae 1373-1430*, collegit A. Prochaska et edidit in *Monumenta Medii Aevi res gestas Poloniae illustrantia*, VI t., Krokua, 1882, 46 psl., 151 nr.

¹⁴⁵ J. Kur czewski, *Ko ciól Zamkowy*, I t., 6-7 ir 308 psl.

¹⁴⁶ *Codex epistolaris Vitoldi*, 21 psl., 65 nr. ; W. Pr zyal gowski, *J-woty biskupów, Wile skich*, I t., 23 psl.

¹⁴⁷ J. Kur czewski, *Biskupstwo Wile skie*, 25 psl.

Kitus likusius drabužius, kielikus ir mišiolus, tarp jų ir Lietuvos kunigaikštienės Onos dovanot humerol, alb, juost, stul ir juod arnot atidav savo kurtos koplyios altaristai¹⁴⁸, Iš to paties testamento matome, kad vyskupas stengsi aprinti ir kitas, ypa vienuoli aptarnaujamas, bažnyias. Užrašydamas savo kurtai koplyiai mišiolus mini, kad vienas didelis mišiolas tuo metu buvo Niemeninje. Vadinasi, jis buvo paskolintas tos parapijos kunigams. Toliau, pilies rajone esančiai šv. Onos bažnyčiai jis užraš penkias uolaktis gelumbas ir tiek pat mažesniesiems broliams Vilniaus priepilio vienuolyne prie šven. Mergelės bažnyčios. Gi Medinink, Ašmenos, Lydos ir Bisticos bažnyčioms, kurias irgi aptarnavo pranciškonai su atgailos kanauninkais, prie penki uolaki gelumbas pridėjo dar po 60 grašiū¹⁴⁹.

Plečiantis katalik tikėjimui, reikėjo ir daugiau kunigų. Pašaukimams kviepti, Andrius, kitas vyskupas pavyzdžiu, buvo katechizacijos mokyklų. Panašios mokyklų tuo metu turėjo ir Vilniaus pranciškonai¹⁵⁰. Nors panašaus mokyklų galėjo turėti ir šv. Augustino atgailos kanauninkai Bisticoje¹⁵¹. Šios mokyklų negalėjo paruošti kunigų, dėl to vyskupas turėjo siusti klierikus kitur mokytis. Nebebuvo prašymo ir karalienės Jadvyga 1393 m. lapkričio 10 d. prie Pragos universiteto teologijos studentams lietuviams katechizacijos bursas — bendrabutis¹⁵².

Vyskupo ir Lietuvos valdovų pėsčiųjų augo ir bažnyčių skaičius. Jam atvykus Lietuvos krikščinti, Vilniuje galėjo būti trys bažnyčios: šv. Onos pilies rajone, šv. Mikalojaus vokiečių pirklų kapuose ir pranciškonų šven. Mergelės Marijos Smiltynėje. Abi šios paskutinės bažnyčios stovėjo prie kelio Trakus¹⁵³. Jos visos prieš Lietuvos krikščinti buvo pranciškonų aptarnaujamos. Prof. Z. Ivinskio manymu dar galėjo būti bažnyčios Trakuose ir Kaune¹⁵⁴. Krikščinti metu buvo pastatyta Vilniaus katedra ir Ukmergės, Maišiagalos, Niemeninės, Medininkų, Krivos, Obolės ir Ainos parapijų bažnyčios ir šv. Martyno koplyčia aukštutinėje pilyje¹⁵⁵. Šalia

¹⁴⁸ *Codex Diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis*, 47 ir sek. psl., 29 nr.; J. Kurczewski, *Ko ciół Zanikowj*, II t., 17-18 psl.

¹⁴⁹ *Codex Diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis*, 56-58 psl., 33 nr.; J. Kurczewski, *Ko ciół Zamkowj*, II t., 18-21 psl.

¹⁵⁰ V. Gidžinas, *De Fratibus Minoribus in Lituania*, 55 psl.

¹⁵¹ *Codex Diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis*, 32 psl., 18 nr.; 33 psl., 19 nr.

¹⁵² A. Šapoka, *Jogaila*, Kaunas 1935, 286-287 psl.

¹⁵³ P. Riklaitis, *Mikalojaus bažnyčia Vilniuje*, žr. *Lietuvių Enciklopedija*, XVIII (1959), 400 psl.

¹⁵⁴ Z. Ivinskis, *Lietuvių Tautos istorija* (rankraštis), 216 psl.

¹⁵⁵ *Codex Diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis*,

ši parapij bažny i , vyskupo Andriaus laikais sik r pranciškon vienuolynai su bažny iomis Lydoje ir Ašmenoje¹⁵⁶, o Bistricoje šv. Augustino atgailos kanauninkus kurdino Jogaila su pareiga aptarnauti ir Medinink parapij ¹⁵⁷.

Kaip iš vis šaltini užuomen matyti, stipriausi vyskupo Andriaus bendradarbiai buvo Vilniaus kapitulos kanauninkai ir pranciškonai, o kiek v liau ir tik k min ti atgailos kanauninkai. Ant j pe i gul jo parapij ir bažny i administravimas, apaštallavimas, mokymas ir bažnytini s apeigos. Darniai su visais sugyvendamas pirmasis Vilniaus ganytojas per trump laik pasiek dideli laim jim .

Vyskupas Andrius Vasylius Lietuvoje pasidarbav s 11 m. mir . Jis buvo palaidotas jo paties Vilniaus katedroje rengtoje Dievo K no ir šv. Pranciškaus koply ioje¹⁵⁸.

3. Antras Vilniaus vyskupas Jok bas Pliekta, O.F.M. —

Palaidojus pirm j ganytoj , Vilniaus kapitula susirinko Dievo K no koply ion j 1398 m. gruodžio 1 d. vienbalsiai išrinko nauj vyskup Jok b Plicht , pranciškon , Lietuvos pranciškon vika ruos vikar ¹⁵⁹. Neži rint to, kad karalien Jadvyga buvo si lusi savo kandidat Mikaloj iš Garzkovo, kapitula, gavusi Jogailos ir Vytauto pritarim , naujai išrinkt ganytoj iškilmingai katedroje intronizavo ir visiems viešai apie jo išrinkim praneš . T pa i dien kapitula praneš apie išrinkim popiežiui Bonifacui IX, prašydama patvirtinimo. Kapitulos prašyme pasakyta, kad Jok bas yra Krokuvos lektorius, gilaus mokslo lietuvis — mok s lietuviškai, iki tol s žiningai j s savo pareigas, rimtas ir visas vyskupui reikalingas kvalifikacijas tur s kunigas ¹⁶⁰.

Išrinktam ganytojui kapitula stat savo reikalavimus ir praš patvirtinti senas privilegijas. Tada Jok bas gruodžio 4 d. raštu patvirtino visus vyskupo Andriaus veiksmus, pažad jo ginti kate-

4 nr. ; A. Šapoka, *Senasis Vilnius*, Brooklynas, 1963, 65 psl. ; A. Tautavius, *1955-1957 kasin jimai Vilniaus žemutin s pilies teritorijoje*, žr. *Lietuvos T. S. B. Akademijos Darbai*, serija A, I (4) t., 1958.

¹⁵⁶ V. Gidži nas, *De Fratibus Minoribus in Lituania*, 43-46 psl.

¹⁵⁷ *Codex Diplomaticus ecclesiae cathedralis neenon dioeceseos Vilnensis*, 32 psl., 18 nr. ; 33 psl., 19 nr.

¹⁵⁸ Ten pat, 60 psl., 34 nr. ; J. Kurczewski, *Ko ciól Zamkowy*, II t., 307 psl.

¹⁵⁹ V. Gidži nas, *De Fratibus Minoribus in Lituania*, 73-75 psl. ; J. Kurczewski, *Biskupstwo Wile skie*, 25-26 psl. ; W. Przyał gowski, *Woty biskupów Wile skich*, 27-31 psl.

¹⁶⁰ *Codex Diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis*, 60-62 psl., 34 nr. ; J. Kurczewski, *Ko ciól Zamkowy*, II t., 306-308 psl.

droš ir kanaunink teises, bet pareikalavo, kad kitur išvykt kanauninkai savo vietoje pasamdyt vikarus, dav pažad didinti parapij ir vienuolyn skai i , bet vietose, skirtose parapij bažnyioms, sik rusius vienuolynus pašalinti, kilusius kokius nors tarp vyskupo ir kanaunink kivir us, pažad jo spr sti savitarpyje, nesikreipiant pasaulin valdži ¹⁶¹.

Gal d l to, kad vyskupu buvo išrinktas lietuvis *eiusdemque nationis et lingue*, Jogaila ir Vytautas, neatsižvelgdami Jadvygos pageidavim , dav savo pritarim . Lietuvio vyskupo išrinkimu, jie nor jo popiežiui Bonifacui IX rodyti, kad Lietuva jau tikrai krikš ioniška, jei pati turi net kandidat vyskupus, nes šis popiežius, paveiktas vokie i ordino skund , lietuvi tik jimui tirti, dar taip neseniai, buvo atsiunt s specialius pasiuntinius ¹⁶². Gav s kapitulos prašym su valdov pritarimu, popiežius Jok b Plicht 1399 m. geguž s 5 d. paskyr Vilniaus vyskupu, kuris per savo prokuratori Jon iš Lubeno pažad jo met b gyje sumok ti prekonizacijos mokest ¹⁶³.

Svarbiausias vyskupo Jok bo r pestis buvo naikinti Lietuvoje pagonyb , s moninti pakrikštytuosius ir pl sti parapij ir vienuolyn tinkl . Jis tur jo nelaim išgyventi katedros gaisr , kuri sudeg 1399 m., vos jam tapus vyskupu ¹⁶⁴. Jo laimei Vytauto r pes iu ji greitai v l buvo atstatyta. Jam vyskupaujant, buvo pastatyta pranciškon bažny ia ir vienuolynas Kaune (1400), parapij bažny ios Rohotnoje (1400) ir Želvoje, Valkovisko apskr. ir prad ta statyti pranciškon bažny ia ir vienuolynas Drohi ine¹⁶⁵.

Iš vienuoli Jok bo vyskupavimo metu stipriausi buvo pranciškonai. Jie ir jam vyskupaujant k r savo vienuolynus Kaune ir Drohi ine¹⁶⁶. Jogaila, dar Andriui vyskupaujant, Bistricoje kurdino atgailos kanauninkus ir paved jiems apr pinti Medinink parapij ¹⁶⁷. Popiežius Bonifacas IX j prepozitui Jok bui leido eiti ir kitas pareigas, jei jas gaus Vilniaus vyskupijoje, kad

¹⁶¹ *Codex Diplomaticus ecclesiae cathedralis neenon dioeceseos Vilmensis*, 62-64 psl., 35 nr. ; J. Kur czewski, *Ko ciól Zamkowy*, 25-26 psl.

¹⁶² *Codex epistolaris Vitoldi*, 21 psl., 65 nr.

¹⁶³ *Codex Diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilmensis*, 67-68 psl., 38 nr. ; K. Eubel, *Hierarchia Catholica*, I t., 529 psl. ; *Elementa, ad fontium editiones*, I t., collegit dr. J. Lisowski, Roma, 1960, 45-46 psl. 99 nr.

¹⁶⁴ J. Kur czewski, *Biskupstwo Wile skie*, 26 psl.

¹⁶⁵ R. Krasauskas, *Plichta Jok bas*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, XXIII (1961), 132 psl. ; V. Gidži nas, *De Fratibus Minoribus in Lituania*, 74 psl.

¹⁶⁶ V. Gidži nas, *Ten pat*, 46-48 psl.

¹⁶⁷ *Codex Diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilmensis*, 33 psl., 18-19 nr.

savo išlaikymui gaut beneficij¹⁶⁸. Vytautas Senuose Trakuose, jau Jok bui vyskupaujant (1400-1405), kurdino benediktinus¹⁶⁹. Atrodo, kad ir domininkonai ieškojo galimybi tuo metu kurtis Lietuvoje, jei 1400 m. rugpi io 14 d. Romoje buvo padarytas procesas iš Vilniaus kilusiam domininkonui Jonui iš Bzovia, gyvenusiam Lvovo vienuolyne ir duotas Lietuvos vikaro titulas^{170 171}. Išnyko tik pranciškon bažny ia ir vienuolynas Lydoje, Švitrigailos kov metu (1402-1403) gaisro sunaikintas ir d l nežinom priežas i neatstatytas¹⁷¹.

Vilniaus vyskupas Jok bas taip pat dalyvavo politiniame Lietuvos ir viešame Bažny ios gyvenime. Jis pasiraš Vilniaus ir Rodomo susitarim , kuriuo Vytautas buvo pripažintas Lietuvos valdovu, buvo liudininku, kai Vytautas ir Lietuvos didikai 1401 m. sausio 1 d. pažad jo paklusnyb Lenkijos karaliui¹⁷², dalyvavo, kai Vytautas Liubline 1403 m. birželio 19 d. dav pažad , kad jis be Jogailos žinios joki sutar i nei su Pr sijos, nei su Livonijos ordino broliais nedarys¹⁷³. Buvo liudininku taip pat, kai Vytautas Kaune 1404 m. rugpi io 17 d. paskelb vokie i ordinui Racionžo taikos nuostatus¹⁷⁴ ir leido jam Nev žio krantuose statyti mal nus¹⁷⁵.

Vyskupas Jok bas 1406 m. geguž s 18-20 d. dalyvavo bažnytiniame provincijos sinode Kališe, kur kartu su kitais vyskupais pasiraš Dancigo parapijos bažny iai suteikt atlaid dokument ir prid jo savo antspaud¹⁷⁶. Tai buvo paskutinis žinomas vyskupo Jok bo Plichtos veiksmas. Jis mir 1407 m. sausio 7 d.¹⁷⁷

Sakoma, kad seniau Gardino pranciškon bažny ioje kab j s vyskupo Plichtos portretas, kuris j vaizdavo maždaug 50 m. amžiaus, su vyskupiškais drabužiais, tvirto sud jimo, ryški bruož , malonios išvaizdos, vienoje rankoje laikant plunksn , o antroje knyg¹⁷⁸.

¹⁶⁸ Ten pat, 66-67 psl., 37 nr.

¹⁶⁹ Ten pat, 68 psl., 40 nr. ; 69 psl., 42 nr. ; 69-70 psl., 43 nr.

¹⁷⁰ Ten pat, 68 psl., 39 nr.

¹⁷¹ V. Gidži nas, *De Fratibus Minoribus in Lituania*, 45-46 ir 74 psl.

¹⁷² *Codex epistolaris Vitoldi*, 71-73 psl., 233 nr. ; 73-74 psl., 234 nr.

¹⁷³ Ten pat, 92 psl., 268 nr. ; *Codex Diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis*, 69 psl., 41 nr.

¹⁷⁴ *Codex epistolaris Vitoldi*, 102 psl., 295 nr. ; 104 psl., 297 nr.

¹⁷⁵ Ten pat, 103-104 psl., 296 nr.

¹⁷⁶ *Codex Diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis*, 70 psl., 44 nr.

¹⁷⁷ V. Gidži nas, *De Fratibus Minoribus in Lituania*, 75 psl.

¹⁷⁸ R. Kr asauskas, *Plichta Jok bas*, žr. *Lietuvi Enciklopedija*, XXIII (1961), 132 psl.

4. *Pranciškon vikarija ir kit vienuolij sik rimas.* — Kiek ilgiau sustoj prie pirm j dviej vienuoli vyskup veiklos Lietuvos krikšto metu, d l laiko stokos, negalime pla iau nagrin ti paskirti vienuolyn sik rimo aplinkybi , vienuolinio gyvenimo ir veiklos. Suglaustai tiek tepasakysime, kad šiem dviem pranciškonam vyskupaujant, Lietuvoje iš k r savarankiška pranciškon vikarija su dviem vienuolynais Vilniuje ir po vien Ašmenoje, Lydoje, Kaune, Drohi ine ir kiek v liau Pinske. Visi šie vienuolynai savo apylink se išvyst pla i veikl ir daug prisid jo prie Lietuvos sukriš ioninimo ir švietimo, nes visuose vienuolynuose buvo mokoma skaityti ir rašyti. Vilniuje jie tur jo savo mokykl , beto, dar mok katedros mokykloje. Kiekvienas vienuolynas tur jo savo bibliotek , o j bažny i paveikslai ir statulos paprast žmoni vaizduot daugiau patraukdavo prie Dievo ir švent j , nei gilos tikybos pamokos ¹⁷⁹.

Krikšto metu, pagal šaltini žinias, iš vienuoli tesidarbavo tik vieni pranciškonai. Tiesa, yra jau min ta užuomena apie vien vilniet domininkon , kaip Lietuvos krašto vikar , bet daugiau nieko apie j nežinome. Yra dar ir kita užuomena, kad žemai i krikšto metu domininkonas Mikalojus Venžikas žemai iams sak s pamoksl ^{180 181}. Abu šie domininkonai veik iš Lenkijos vienuolyn atvyk . Pirmasis j vienuolynas Vilniuje tebuvo kurtas tik 1501 m. Bistricoje Jogailos kurdinti atgailos kanauninkai, pranciškonams talk at jo jau po oficialios krikšto datos, bet j darbams nuopelnus Lietuvos krikš ioninime priskira pats popiežius savo 1399 m. rašte¹⁸¹. Apie 1400 m. Vytautas Senuose Trakuose kurdino benediktinus, kuriems popiežius Inocentas VII suteik daug dvasini privilegij ¹⁸². Pagaliau, Vytauto žmonos Onos prašomas, antipopiežius Jonas XXIII 1415 m. leido Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštijoje kurdinti seseris benediktines ¹⁸³, tik nežinia, ar jos tada kur sik r .

Kilus pranciškon ordine observant reformos s j džiui, ir susiformavus savarankiškai observant šakai, Krokuv atvyko vienas iš svarbiuj jos organizatori ir ia k r observantus. Karaliaus Kazimiero d ka observantai greitai sik r ir Lietuvoje. J vienuolynams kurti Lietuvoje Kazimieras 1468 m. gavo po-

¹⁷⁹ V. Gidži nas, *De Fratribus Minoribus in Lituania*, 32-77 psl.

¹⁸⁰ V. Gidži nas, *Krikš ionyb s vedimas Lietuvoje*, žr. *Lux Christi*, 1965, 49 psl., 2 nr.

¹⁸¹ *Codex Diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis*, 66-67 psl., 37 nr.

¹⁸² Ten pat, 68 psl., 40 nr. ; 69 psl., 42 nr. ; 69-70 psl., 43 nr.

¹⁸³ Ten pat, 91-92 psl., 59 nr.

piežiaus Pauliaus II leidim , o sekan iais metais jiems dav žem s Vilniuje ir pastatydino šv. Pranciškaus ir šv. Bernardino bažny i ir vienuolyn . Tuo pa iu metu observantai sik r taip pat Kaune — Nemuno ir Neries santakoje. V liau 1479 m. jie buvo kurdinti Tikocine, 1498 Polocke ir kiek v liau Gardine. Ne-trukus iš ši vienuolyn buvo sudarytas Lietuvos komisariatas, o 1530 m. kurta ir Lietuvos observant provincija. Kadangi pir-masis observant vienuolynas buvo pavadintas šv. Bernardino vardu, d l to jame gyven observantai imta vadinti bernardinais, tod l ir Lietuvoje sik r pranciškonai-observantai buvo vadinami bernardinais¹⁸⁴.

Tai, berods, ir visos vienuolijos veikusios Lietuvoje iki protes-tantizmo antpl džio. Apie j veikl šiame laikotarpyje nedaug t ra palikusi žini istoriniuose šaltiniuose. N ra iki šiol niekas rim iau ir nuodugniau j studijav s. Iš užsilikusi užuomen senose chronikose ir oficialiuose dokumentuose matome, kad vie-nuoliai Lietuvoje, kaip ir kituose kraštuose, nuo pat pirm j žinom Lietuvos istorijai laik tur jo ryši su lietuviais, steng si juos krikštyti, šviesti ir kult rinti, d l to j reikšm Lietuvos gyve-nime yra nemaža dar prieš protestantizmo antpl d .

J reikšm dar daugiau iškyla kovoje su protestantais ir protestantizm veikus. Juk jie primieji dav Lietuvai pradžios ir aukštesni sias mokyklas. Jie k r ir išlaik garsi j Vilniaus Akademij . Jie išpuoš Lietuv garsiomis šventov mis, m ri-n mis, skoningai pastatytomis bažny iomis ir vienuolynais. J d ka lietuvi l pose suskamb jo religin s giesm s ir Lietuva prisi-pild r pintoj li ir skausming madon kopylt l mis. Jie patys ano meto supratimu buvo siliej gyv tautos k n . Jie pad jo kraštui daryti pažang , džiaugtis jos laim jimais ir patys pirmieji pajusdavo ir išgyvendavo jo nelaimes.

Jie pirmieji b davo prieš apipl šiami, nužudomi, ištremiami ir sunaikinami. Užtenka prisiminti tik šved ir rus invazijas: j siaut jim 1831 ir 1863 m. tautos sukilimo metu ir m s dien Rusijos komunist okupacij . Savo likim jie surišo su tautos likimu tiek pa ioje Lietuvoje, tiek ir tremtyje. Jie ir dabar nenu-leidžia rank besidarbuodami dvasinei ir kult rinei lietuvi tautos gerovei.

Dr. Viktoras Gidži nas, O.F.M.

Brooklyn, N. Y., J. A. V.

¹⁸⁴ V. Gidži nas, *De Fratribus Minoribus in Lituania*, 59-60 psl.

MONASTIC ORDERS IN LITHUANIA IX-XV

by

Victor Gidzi nas, O. F. M., Th. D.

Summary

In this article the author examines the influence and the activities of the monastic orders from the time when the first monks met Lithuanians all through the final acceptance of Christianity by Lithuania. Further the author states that there are some evidences which indicate that the first Benedictine monks met Lithuanian tribes already in the time of St. Ansgarus (801-865), and that St. Adalbert in 997 tried to baptize the Old Prussians and that St. Boniface-Bruno in 1009 did the same with the Yatvegians. Augustinian and Cistersian monks introduced Latvians and Prussians into Christianity towards the end of XII century. Livonian Order which subjugated much in Livonia and Old Prussia sought to baptize Lithuanians by force, this Order existed XIII-XV centuries. Subsequently its aim of domination over the lands of Lithuanians was the cause of the Lithuanians not accepting Christianity for a long time. In XIII century the Franciscans and Dominicans have established themselves near the coastal areas of Lithuania, they soon befriended Lithuanians. They remained on the side of Lithuanians in their constant struggle against the Livonian Order, and generally they became counselors to Grand Dukes Mindaugas, Vytenis and Gediminas. When Mindaugas embraced Christianity these good monks advised him how to regulate the Church in Lithuania and that only the pope had authority over matters pertaining to the Church and not the Livonian Order. They helped Vytenis and Gediminas to promote their relations with the Western world and to denounce the Livonian Order as a political organization rather than a religious Order before the Supreme Pontiff. Both these Grand Dukes allowed Franciscans and Dominicans, and in fact, invited them into Lithuania. Dominicans later disintegrated, and the Franciscans remained until 1387. Their influence became significant when Jogaila and Vytautas were baptized and when they set out to christianize the whole nation. Franciscan Bishop Andrius Vasylo of Seretas took leadership for baptizing Lithuania. The people were instructed by the Franciscans from Vilnius. Later the same bishop upon the erection of a cathedral and the establishment of several parishes in 1388 was appointed

to be the first bishop of Vilnius. He also established the first school connected with the cathedral. He died in 1398. Another Franciscan, namely Jokubas Plichta became bishop of Lithuania and continued with the same zest to christianize Lithuania. Under these two bishops an independent Vicariate of Franciscans was established in Lithuania. Also the Augustinians in Bistrica and Benedictines in Trakai had their beginning in Lithuania. Later reformed Franciscans and Dominicans joined the ranks of the above mentioned monastic Orders.